

Halmágyi József Attila*

Ökumené Doktori Iskola, Babeş–Bolyai Tudományegyetem

A Sínai szövetségolvasat mint korrekció az ekléziogén attraktorhoz Szövetségi hermeneutika Máté evangéliumában

1. Az ekléziogén attraktor mint hermeneutikai torzítás

1.1. *A probléma neve*

Az újszövetségi kutatásban Máté evangéliumának olvasatát, akárcsak a többi evangélium esetében is, egy mélyen rögzült értelmezési erő irányítja, amelyet ebben a tanulmányban *ekléziogén attraktor*nak nevezünk. Az attraktor fogalma a dinamikus rendszerek elméletéből ered, és azt az állapotot, pontot vagy tartományt jelöli, amely felé egy rendszer külső zavarástól függetlenül idővel visszatér, vagyis amelyet a rendszer saját belső logikája vonz.¹ Az inga egyensúlyi helyzete a legegyszerűbb szemléltetés: bármely kitérítés után a gravitáció visszairányítja az eredeti pozícióba. Az attraktor nem kívülről hat, hanem a rendszer struktúrájából fakad.² A kognitív és viselkedéstudományokban ez a fogalom az emberi mentális állapotok és értelmezési minták stabilitásának leírására alkalmazható. Nem térbeli egyensúlyról van szó, hanem egy olyan rögzült értelmezési keretről, amelybe az értelmező akár tudattalanul is visszatér, amely felé gondolko-

* Halmágyi József Attila (Marosludas, 1976) 2001-ben szerzett teológiai oklevelet. Lelkipásztori szolgálatát Nyárádszeredában, Brassóban, Vajdaszentiványon, Marosludason és Szászrégenben végezte. 2005 és 2011 között rádiós és televíziós bibliai műsorok szakmai előkészítésében és kommentálásában is részt vett, valamint retorikai klubot vezetett. 2022-től a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Ökumené Doktori Iskolájának hallgatója. Kutatási területe Máté evangéliumának görög nyelvű retorikai, stilisztikai és szerkezeti elemzése. Teológiai munkája mellett életviteli, üzleti és felsővezetői coachként is tevékenykedik. E-mail címe: hjattila@gmail.com.

¹ Halmágyi József Attila: A tudományos útvesztők „humán attraktora”. In: Koncz István – Szova Ilona (szerk.): *PEME XXVI. Nemzetközi PhD-konferencia előadásai*. Professzorok az Európai Magyarorsáért Egyesület, Budapest–Miskolc 2023, 36–50.

² Przybylski, Benno: *Righteousness in Matthew and His World of Thought*. SNTSMS 41. Cambridge University Press, Cambridge 1980, 77–99. szerint Máté δικαιοσύνη-fogalma nem a páli szoteriológiai oppozíciók mentén értelmezendő, hanem a zsidó–palesztinai gondolkodás összefüggésében, ahol az igazságosság elsősorban Isten akaratának megfelelő, normatív emberi magatartást jelöl. Peter Stuhlmacher szerint Máté evangéliumában a δικαιοσύνη nem etikai normarendszer, hanem az Isten és az ember közötti szövetségi viszony állapota és gyakorlata, amely Jézus áldozatos halálán és Isten kegyelmén keresztül valósul meg, különösen az utolsó ítélet példázatában (Mt 25,31–46), ahol a mások iránti szeretet és gondoskodás határozza meg az igazságosságot (ld. 30–31., 34., 36–37., 42–43.). Stuhlmacher, Peter: *Reconciliation, Law and Righteousness*. Fortress Press, Philadelphia 1986, 68–94.

dása gravitál, még akkor is, ha az elemzett tárgy más irányt mutat.³ Az ekléziogén attraktor ennek egy specifikus formája: az egyháztradíció évszázadok alatt rögzült ekléziológiai-dogmatikai előfeltevéseinek rendszere, amely az értelmező elé vetül, és amely felé az értelmezés szinte tudattalanul/mechanikusan visszahajlik.

Csikszentmihályi Mihály a valóság torzítóit háromféle „fátyolként” írja le: genetikai, kulturális és az én-világ fátylaként.⁴ A kulturális fátyol az, amely a bibliai hermeneutikában attraktorként működik: a kutató nem pusztán a szöveget olvassa, hanem a tradíció által kondicionált szemantikai mezőn keresztül látja azt. Thomas S. Kuhn analógiájával: a keresztény olvasat a normál tudomány paradigmájává lett, amelyet a kutatók generációról generációra átvesznek és ismételten alkalmaznak.⁵ A paradigmát megkérdőjelező anomáliákat a tudományos közösség rendszerint elodázza: a „gondolatörök”⁶ az egyöntetűség illúzióját védik, és az, aki a paradigmán kívülről kérdez, könnyen kerül a tudományos diskurzus perifériájára.⁷

1.2. *A hermeneutikai hagyomány ekléziogén attraktortorzítása*

Az ekléziogén attraktor legkézzelfoghatóbb következménye az, hogy a Máté-kutatásban Jézus tanításában következetesen az egyház felé tett elvárásokat olvassák, ahol a szöveg valójában zsidó szövetségi teológiát artikulál. Jézus nem keresztyén tanító, hanem zsidó szövetségi rabbi, aki a Sínei szövetség keretein belül rehabilitációs kísérletet tesz Izráellel. Ezt a különbséget az ekléziogén attraktor rendszeresen láthatatlanná teszi.

A modern evangéliumkutatásban az egyházi háttér visszaolvasása nem egyetlen lépésben, hanem több, egymásra épülő program révén jelent meg. Az első nagy fordulatot William Wrede hozta, aki a *Das Messiasgeheimnis in den Evangelien*⁸ című munkájában Márk evangéliumának „messiási titok” motívumát a későbbi keresztyén hit apologetikai konstrukciójaként értelmezte, és ezzel megnyitotta az utat az evangéliumi hagyomány ekléziogén olvasata felé. Ezt a szemléletet Martin Dibelius

³ Stuhlmacher, P.: *Reconciliation, Law and Righteousness*, 38–39.

⁴ Csikszentmihályi Mihály: *A fejlődés útjai*. Nyitott Könyvműhely, Budapest 2007, 74–76.

⁵ Kuhn, Thomas S.: *Tudományos forradalmak szerkezete*. Ford. Bíró Déniel. Osiris könyvtár – Filozófia. Osiris Kiadó, Budapest 2002, 23–25.

⁶ A csoportgondolkodás tüneteinek teljes listája a következő: 1. sebezhetetlenség érzése, ami túlzott optimizmusra és kockázatvállalásra ösztönöz; 2. az olyan figyelmeztetések figyelmen kívül hagyása, amelyek a feltevések hibás voltát jeleznék; 3. megkérdőjelezhetetlen hit a csoport erkölcsösségében, amely miatt a csoport tagjai nem törődnek tettek következményeivel; 4. az ellenség vezetőire vonatkozó sztereotip nézetek; 5. nyomás a csoport egyet nem értő tagjaival szembeni „összezárásra”; 6.) a csoport konszenzusának tekintettől eltérő nézetek elfojtása; 7. az egyöntetűség illúziója; 8. „gondolatörök” jelenléte, vagyis a csoport olyan tagjaie, akik megvédik a csoportot az ellentétes véleményektől. Janis, Irving L.: *Victims of Groupthink. A Psychological Study of Foreign-Policy Decisions and Fiascoes*. Houghton Mifflin, Boston 1972.

⁷ Uo. 89–91.

⁸ Wrede, William: *Das Messiasgeheimnis in den Evangelien. Zugleich ein Beitrag zum Verständnis des Markusevangeliums*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1901.

rendszeresítette *Die Formgeschichte des Evangeliums*⁹ című könyvében, ahol az evangéliumi hagyomány kisebb egységeit az őskeresztyén gyülekezet igehirdetési, tanítási, vitabeli és missziós élethelyzete (*Sitz im Leben*) felől magyarázta. A formakritikai programot Karl Ludwig Schmidt ugyanabban az évben megjelent *Der Rahmen der Geschichte Jesu*¹⁰ című munkája egészítette ki azzal, hogy az evangéliumok időrendi és földrajzi keretét döntő részben szerkesztői konstrukciónak, nem pedig közvetlen történeti emlékezetnek tekintette.

E formakritikai irányt Rudolf Bultmann radikalizálta és rendszerezte *Die Geschichte der synoptischen Tradition*¹¹ című alapművében, ahol a szinoptikus hagyomány történetét következetesen a gyülekezeti használat, a liturgikus és missziós funkciók, valamint a teológiai alakítás felől olvassa, és a *Sitz im Leben der Gemeinde* (a gyülekezet élethelyzete) fogalmát teszi elsődleges magyarázó kategóriává. A Máté-kutatásban a redakciókritikai fordulatot Günther Bornkamm képviseli, aki *Die Sturmstillung im Matthäusevangelium*¹² című tanulmányában Mátét már nem pusztán hagyomány-továbbadónak, hanem teológiai szerkesztőnek mutatja be, és ezzel egy olyan irányt jelöl ki, amelyben a Máté evangéliumát egy feltételezett egyházi közösség önértelmezésének dokumentumaként, nem pedig elsősorban Jézus zsidó szövetségi beszédhelyzete felől értelmezik.

A domináns Máté-kommentárokban is azonos struktúrát tapasztalunk. William D. Davies és Dale C. Allison a Hegyi Beszéd δικαιοσύνη-fogalmát etikai kötelezettséggként olvassa, és tanítványi normarendszert lát benne.¹³ Georg Strecker *Der Weg der Gerechtigkeit* című munkájában ezt az etizált és eszkatologikus tanítványethosz olvasatot rendszerezte, és ezzel az ekkleziológiai attraktor egyik meghatározó teoretikus keretét adta.¹⁴ Ulrich Luz az evangélium közösségteológiai dimenzióit helyezi előtérbe: a mátéi eklézsia kerül az értelmezés középpontjába.¹⁵ A páli megigazulásteológia visszavetítését John A. Ziesler képviseli a legkövetkezetesebben.¹⁶ Benno Przybylski ezzel szemben kimutatta, hogy a mátéi δικαιοσύνη szövetségi-relációs fogalom, amely a korabeli zsidó gondolkodás keretein be-

⁹ Dibelius, Martin: *Die Formgeschichte des Evangeliums*. Mohr Siebeck, Tübingen 1919.

¹⁰ Schmidt, Karl Ludwig: *Der Rahmen der Geschichte Jesu*. Trowitzsch & Sohn, Berlin 1919.

¹¹ Bultmann, Rudolf: *Die Geschichte der synoptischen Tradition*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1921.

¹² Bornkamm, Günther: Die Sturmstillung im Matthäusevangelium. In: *Wort und Dienst* 1 (1948), (49–54) 49.

¹³ Davies, William. D. – Allison, Dale C.: *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel According to Saint Matthew*. Vol. I. T&T Clark, Edinburgh 1988, 498–500.

¹⁴ Strecker, Georg: *Der Weg der Gerechtigkeit. Untersuchung zur Theologie des Matthäus*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1962, 155–162., 184–188.

¹⁵ Luz, Ulrich: *Matthew 1–7: A Commentary*. Trad. by J. E. Crouch. Fortress Press, Minneapolis 2007, 184–186.

¹⁶ Ziesler, J. A.: *The Meaning of Righteousness in Paul. A Linguistic and Theological Enquiry*. SNTSMS 20. Cambridge University Press, Cambridge 1972, 17–39.

lül értelmezhető, és ebben jelen tanulmány is Przybylski álláspontját fejleszti tovább.¹⁷

Ez az olvasat nem szándékos torzítás, hanem az ekléziogén attraktor természetes következménye: a kutató az általa internalizált paradigma keretein belül lát, és a paradigma a keresztyén ekléziológia. Az eredmény következetes: Jézus szövetségi visszahelyező gesztusai ekléziológiai kategóriákba fordítódnak át, vagyis Izrael megszólítása egyházi megszólítássá, a szövetségi törvény pedig a megigazulástan előkészítőjévé válik, s így a Hegyi Beszédet nem szövetségi programnyilatkozatként olvassuk, hanem a keresztyén etika olyan alapszövegeként, amely elveszíti a mátéi szöveg zsidó szövetségi konkrétumát.

1.3. *A szövetségi konkrétum: Mt 3,15 mint diagnosztikus szöveg*

A problémát egyetlen vers élesben mutatja meg. A Mt 3,15-ben Jézus ezt mondja Jánosnak: ἄφες ἄρτι, οὕτως γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην – „Engedj most, mert így illik minden igazságosságot betöltenünk.” Az egyháztradíció domináns olvasata szerint e vers krisztológiai önkijelentés: Jézus a messiási küldetést vállalja, a keresztségi aktus a majdani passió szimbolikája.

Az ekléziogén attraktor azonban láthatatlanná teszi azt, ami a szöveg héber szövetségi konkrétumában evidens. A πᾶσαν δικαιοσύνην (acc. fem.) a deuteronomista אֶת-כָּל-הַמִּצְוָה („az összes parancsot”) szövetségi formulájának (5Móz 6,25 11,8,22; 15,5 stb.) a görög megfelelője. A πᾶσαν δικαιοσύνην nem stiláris egybeesés, hanem a deuteronomista szövetségi formula (5Móz 6,25; 11,8,22; 15,5) feltétel–következmény szerkezetének sűrítése egyetlen szintagmába.¹⁸ Jézus tehát a Sínai

¹⁷ Przybylski, Benno: *i. m.* 77–99.

¹⁸ A πᾶσαν δικαιοσύνην (Mt 3,15) tartalmilag a deuteronomista feltételes szövetségi formula két elemét egyesíti: a feltétel kvantorát (πᾶσαν/πάσας, amely az 5Móz 6,25; 11,8; 11,22; 15,5-ben következetesen a tórai engedelmesség teljességét jelöli – πάσας τὰς ἐντολάς, illetve az 11,22-ben πάσαις ταῖς ὁδοῖς) és a következménytag predikátumát (δικαιοσύνη/ἐλεημοσύνη, amely az 5Móz 6,25-ben – καὶ ἐλεημοσύνη ἔσται ἡμῖν – a teljes tórai engedelmesség eredményeként, szövetségi megfelelőségként jelenik meg). Mind a négy szöveg ugyanazt a deuteronomista a „ha [πᾶσαν+tórai objektum], akkor [szövetségi jó állapot]” logikát artikulálja. Ezt a jó állapotot a 6,25 explicit módon δικαιοσύνη/ἐλεημοσύνη-nek nevezi, a 11,8, a 11,22 és a 15,5 pedig igazolja, hogy a feltételtag formulája (πᾶσαν+tórai objektum) nem egyedi, hanem produktív deuteronomista minta. A Mt 3,15 ezt a feltétel–következmény szerkezetet sűríti egyetlen igébe és tárgyba: a πᾶσαν a feltétel-tag kvantorából, a δικαιοσύνη a következmény-tag predikátumából való. Jézus tehát nem egy meglévő mondatot idéz, hanem a deuteronomista szövetségi logika két pólusát fogalmazza meg egyetlen, sűrített kijelentésben. Az SZDJA 8. szintje („Steigerung“) felől ez a minta magasabb szintű, kondenzált visszatérése. Vö. Goppelt, Leonhard: *Typos. The Typological Interpretation of the Old Testament in the New*. Trad. by Donald H. Madvig. Foreword by E. Earle Ellis. William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, MI 1982, 16–17. Ld. még Ellis, E. Earle Ellis: Foreword. In: uo. (ix–xx) xi. A *Steigerung* elve szerint az újszövetségi antitípus nem csupán megfelel az ószövetségi típusnak, hanem kiegészíti, felülmúlja és tökéletesíti azt: Isten üdv története progresszív, nem statikus.

szövetségekötés teljes normarendszerét veszi magára. Nem alapít egy új intézményt, hanem a szövetségi engedelmesség teljességét deklarálja. A mondat alanya ráadásul nem egyes szám, hanem többes szám (πρέπον ἐστὶν ἡμῖν – „illik nekünk”), ami a szövetségi szolidaritás gesztusa, nem egyéni messiási missziónyilatkozat.

A Mt 3,15 szövetségi olvasata átírja az egész evangélium nyitóprogramját. Jézus nem egy új közösséget alapít, hanem rehabilitációs kísérletet tesz Izráelen belül a Sínai szövetség feltételei szerint. Máté nem egyházi kézikönyvet ír, hanem szövetségi argumentációt hangsúlyoz, amelynek minden pontja a קהל, Izráel összegyűlt közössége megszólításaként olvasandó.

1.4. A tanulmány felépítése és módszertana

Jelen tanulmány az ekléziogén attraktor feltérképezését, majd az azt feloldó szövetségi olvasat módszeres felvázolását tűzi ki célul. Módszertani kerete a szerkesztésdinamikai jelentésanalízis (SZDJA), amely a szöveg szerkesztési elveit és szemantikai hálóját nyolc egymást kiegészítő szinten vizsgálja retorikai-strukturális, kvantitatív-lexikai és hálózati-dinamikus perspektívák összekapcsolásával. A módszer alapaxiómája: *a forma determinálja és hordozza a jelentést, de nem azonos vele*. A szerkesztés tehát nem pusztán külső keret, mégsem oldja fel önmagában a szemantikát, amely értelmezési feltétel, nem az értelmezés kizárólagos megfelelője.

A módszer logikai menete az abdukció–dedukció–indukció hármas ívét követi. Az abdukció a meglepő szerkesztési mintázat felismerése; a dedukció annak megfogalmazása, hogy ha ez valódi szerkesztői elv, milyen következményeknek kell megjeleníteniük a szövegben; az indukció pedig annak ellenőrzése, hogy ezek ténylegesen kimutathatók-e. A kutatást tehát nem előzetesen rögzített magyarázat vezérli, hanem az a mintázat, amely a szöveg olvasása során tűnik elő. Ez teszi az SZDJA-t attraktorszűrővé: a szöveg strukturális és szemantikai kényszermezője az, ami segít felismerni és elkerülni a kutató saját értelmezési attraktorait.

Az SZDJA nem egyetlen szintből von le következtetést, hanem szintek konvergenciájára alapoz. Egy retorikai megfigyelés önmagában értelmezői önkény is lehet; ha azonban a strukturális, dinamikai, kvantitatív és intertextuális szint ugyanarra az eredményre konvergál, a hipotézis robusztusan megerősített. A módszer explicit nullhipotézist fogalmaz meg (H_0 : a megfigyelt mintázat véletlen), amelyet statisztikai eszközökkel cáfol. Ez különbözteti meg az SZDJA-t a pusztán retorikai szemlélődéstől. A nyolc analitikai szint a következő:

Szint	Megnevezés	Fő eszközök
1.	Strukturális-retorikai	inklúzió, khiazmus, duplexek, fókuszjelölők
2.	Dinamikai	feszültségpontok, retorikai váltások
3.	Jelentésgeneratív	forma hordozza/determinálja a tartalmat
4.	Kvantitatív-lexikai	szószám, G-teszt, Jaccard-index, χ^2
5.	Kognitív-pragmatikai	beszédaktusok, logikai módok

Szint	Megnevezés	Fő eszközök
6.	Intertextuális-rabbinikus	Misna, Talmud, Qumráni iratok, Targumok
7.	Hálózatdinamikai	súlyozott lexikai-kohéziós háló, skálafüggetlen mintázatok vizsgálatával
8.	Tipológiai-fraktális	skálafüggetlen kompozíciós elvek (<i>Steigerung</i> ¹⁹)

A tanulmány felépítése az attraktor diagnózisától a szövetségi olvasat felépítéséig halad. Az 1. fejezet az ekléziogén attraktor természetét és mátéi következményeit térképezi fel. A 2. fejezet a szövetségi hermeneutika alapjait fekteti le a Sínai szövetség, a Qumrán-párhuzamok és a rabbinikus **הִלְכָּה** kontextusában. A 3. fejezet a Fisher-féle egzakt teszten alapuló kvantitatív elemzéssel mutatja be Máté három főegységének eltérő szemantikai karakterét. A 4. fejezet az SZDJA teljes elemzési apparátusával vizsgálja a δικαιοσύνη szemantikai hálóját. Az 5. fejezet hat kulcsszöveg (Mt 3,15; 5,6; 5,10; 5,17; 6,33; 23,23) szövetségi olvasatát dolgozza ki. A 6. fejezet a hermeneutikai korrekciót fogalmazza meg: a **קֶהֱל** megszólítása mint az evangélium valódi retorikai célpontja.

A vizsgált szövegtörzset Máté evangéliumának teljes 18 348 szavas anyaga három strukturális főegységre tagolva: prológus (1,1–4,17: 1493 szó); Hegyi Beszéd és csodák (4,23–9,35: 3173 szó); Izráel válasza (9,36–28,20: 13 494 szó). A szövetségi keretrendszer azonosításához a Biblia Hebraica Stuttgartensia (BHS), az LXX az elsődleges forrásanyag, ahol pedig a párhuzam releváns, a holt-tengeri tekercsek (1QS, 4QFlorilegium). A rabbinikus szövetségi **הִלְכָּה** kontextusát a Misna és a Talmud megfelelő traktátusai nyújtják.

2. A szövetségi hermeneutika alapjai

2.1. A Sínai szövetség mint értelmezési keret

Máté evangéliumának helyes olvasatához nem elegendő a görög szöveg filológiai elemzése; szükséges a szöveg mögött álló korabeli szövetségi-teológiai konkrétum azonosítása. Ez a konkrétum nem elvont vallástörténeti háttér, hanem élő értelmezési keret: a Sínai szövetség intézményi, liturgikus és halakikus valósága, amelyben Jézus és első hallgatói gondolkodtak, beszéltek és cselekedtek.

A szövetség héber terminusa, a **בְּרִית** nem kölcsönös szerződést jelöl, hanem aszimmetrikus relációt: az Isten kezdeményező cselekvése és Izrael kötelező válasza közötti viszonyt. A Sínai szövetség (2Móz 19–24) ennek a szövetségi viszonynak a normatív meghatározása: Isten megszabadítja Izráelt, és ezzel megteremti a szövetségi közösség feltételét; Izráel válasza a **שָׁמַע**, a meghallás és engedelmes megtartás, amelynek konkrét formája a **תּוֹרָה**, az isteni utasítás. A **צִדְקָה**, amelyet az LXX következetesen δικαιοσύνη-vel fordít, ebben a keretben nem erkölcsi absztrakció, hanem szövetségi megfelelésség, vagyis annak az állapotnak és praxis-

¹⁹ Goppelt, Leonhard: *i. m.* 16–17.

nak a neve, amelybe a szövetségi fél kerül, ha a szövetség feltételei szerint él. Ezt a relacionális természetet két alapvető ószövetségi szöveg világítja meg. Az első az 1Móz 15,6: **וַיַּחֲשֹׁבָהּ לוֹ צִדְקָה** – „és ő ezt számította be neki igazságul”, ahol Ábrahám hite szövetségi ráhagyatkozás értelmében hangzik el, nem meritumként. A második az 5Móz 6,25, ahol a **צִדְקָה** közvetlenül a szövetségi engedelmesség teljességéhez kötődik:

וּצְדָקָה תְּהִיָּה לָנוּ כִּי־נִשְׁמָר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוֹת הַזֹּאת לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צֻוְּנוּ:
καὶ ἐλεημοσύνη ἔσται ἡμῖν, ἂν φυλασσώμεθα ποιεῖν πάσας τὰς ἐντολὰς ταύτας ἐναντίον κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν, καθὰ ἐνετείλατο ἡμῖν κύριος.
„És igazak leszünk Istenünk, az Úr előtt, ha megtartjuk és teljesítjük mindazokat a parancsolatokat, amelyeket ő parancsolt nekünk.”

Ez a deuteronomista formula az a szövetségi konkrétum, amelyre Jézus a Mt 3,15-ben visszanyúl: πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην – betölteni minden igazságot, ahol a πᾶσαν a deuteronomista feltétel teljességjelölőjéből (**כָּל הַמִּצְוֹת**) – minden parancsolat), a δικαιοσύνη pedig az ígért szövetségi állapotból való.²⁰

2.2. *Qumráni párhuzamok. A szövetségi rehabilitáció eszkatológiai horizontja*

A holt-tengeri tekercsek nem csupán filológiai segédanyagot kínálnak a mátéi szöveghez, hanem egy olyan korabeli szövetségi teológiai mozgalom dokumentumait, amelyek időben és szemléletileg a legközelebb állnak Máté evangéliumának szövetségi-judaista horizontjához.

A Közösségi szabályzat (1QS) szövetségi teológiája három ponton²¹ párhuzamos a mátéi szövetségi architektúrával. Először: a belépés a közösségbe szövetségi aktus **אֶל תּוֹרַת מֹשֶׁה לָשׁוּב** – „visszatérni Mózes törvényéhez”; 1QS V,8), amely pontosan a μετανοέω mátéi tartalmát tükrözi, vagyis nem érzelmi bánkódás, hanem megfordulás a szövetség jegyében. Másodsor: a közösség önmagát mint a szövetség hű maradékát értelmezi, s ez a **שְׂאִרִית**, a „maradék”-teológia az a keret, amelyben Jézus rehabilitációs kísérlete értelmet nyer: nem új közösséget alapít, hanem a szövetség hű maradékát hívja össze. Harmadsor: a 4QFlorilegium a Dávidházi ígéretet a Tóra megtartásával kapcsolja össze. A királyság (**מַלְכוּת**) és a szövetségi igazságosság (**צִדְקָה**) ugyanabban az eszkatológiai horizontban jelenik meg, amelyet Máté evangéliumában a βασιλεία τῶν οὐρανῶν és a δικαιοσύνη együttes előfordulása tükröz (Mt 6,33).

2.3. *Rabbinikus szövetségi הלכה a קהל megszólításának kontextusa*

A rabbinikus irodalom nem anakronisztikus háttér Máté evangéliumához, ugyanis a Kr. u. 1. századi farizeusi הלכה szóbeli tradíciói és a tanházi viták élő kontextust alkottak, amelyben Jézus tanítása hallható és értelmezhető volt. A Pirké

²⁰ Goppelt, Leonhard: *i. m.* 16–17.

²¹ Vermes, Geza: *The Complete Dead Sea Scrolls in English*. Penguin Books, London 2004, 97–117. (1QS V,1–20); 493–502. (4QFlorilegium I,1–13).

Ávot 1,1 hagyománylánca (*Mózes kapta a Tórát a Sínairól, és átadta Józsuénak...*) azt a szövetségi folytonosságtudatot fejezi ki, amelybe Máté helyezi el Jézust, és pedig nem a hagyomány megszakítójaként, hanem annak hiteles értelmezőjeként.

A Kiddusin traktátus azon tórai tanítással kapcsolatos rabbinikus elvárása, hogy tudniillik „aki felebarátja fiát Tórára oktatja, olyan, mintha ő nemzette volna” – ילדו כאלו ילדו, *מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו*, azt a szövetségi pedagógiai keretet adja, amelybe Máté Jézus tanítói tevékenységét helyezi.²² A Hegyi Be-széd nem keresztyén etika, hanem szövetségi tanítás: Jézus mint *rabbi* a Tóra belső logikáját tárja fel hallgatói előtt, a קהל, Izrael összegyűlt közössége számára.

A szövetségi הלכה kontextusában a Mt 23,23 is más irányt mutat: a κρίσις, ἔλεος, πίστις, az *ítélet, irgalom, hűség* nem három keresztyén erény, hanem a szövetségi kötelezettség három dimenziója, amelyet a Mik 6,8 ebbe a prófétai tradícióba sűrít: „élj törvény [ítélet] szerint, törekedj szeretetre, és légy alázatos Istennel szemben” – עֲשׂוּת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצָּנֵעַ לִכְתּוֹת עִם-אֱלֹהֶיךָ.

2.4. Bibliai szövetségi mintázatok rendszere

A jelen tanulmány négy szövetségi mintát azonosít és alkalmaz elemzési rácsként Máté evangéliumára. E minták nem általános vallástörténeti sémák, és nem ölelik fel az összes bibliai szövetséget. Például a Dáviddal kötött szövetség azért nincs a rendszerben, mivel abban nem jelenik a szerkezeti mintázat meggyértemű szövegtanúsággal. A minták kizárólag azon szövetségekre épülnek, amelyekben a mintázat szövegek központúan igazolható. Ezek Noé, Ábrahám, Izrael (Sínai szövetség) és az újszövetség. Nem egymást kizáró rácsok, hanem egymást kiegészítő szempontok, amelyek a mátéi fogalmi hálót – δικαιοσύνη, πίστις, ὀλιγοπιστία, βασιλεία, κρίσις – nem elszigetelt fogalmakként, hanem egyetlen szövetségi mozgás különböző oldalaként teszik értelmezhetővé.

1. táblázat. Szövetségértelmezési szövegek központú mátrix		
Szövetségi minta	Elem	Magyarázat (csak szövegben szereplő tartalom)
1. minta <i>Alapszerkezet</i>	Két fél	A szövegben megnevezett felek: Isten és az adott ember/nép vagy két emberi fél egymás között
	Szövetségi ígék	A szövegben rögzített megállapodások, parancsok, ígérek, tiltások
	Szövetségi jel	A szövegben kifejezetten jelként, emlékeztetőként megadott tárgy, esemény vagy cselekedet
1 ^a minta <i>Kiterjesztett szerkezet</i>	Isten megkeresi a szükségben lévő	A szövegben megjelenő isteni kezdeményezés

²² Kiddushin 30a. *Babylonian Talmud*. Vol. 2. Translated into English with Notes, Glossary and Indices under the Editorship of Rabbi Dr. Isidor Epstein. Soncino Press, London 1935.

Szövetségi minta	Elem	Magyarázat (csak szövegben szereplő tartalom)
	Ember válaszol	Az ember válasza a felé irányuló isteni cselekvésre
	Szövetségi jel adása/elfogadása	A szövegben rögzített jel elfogadása, viselése, használata
	Áldások nyújtása/élvezete	A szövegben leírt kedvező következmények vagy juttatások
	Hűség elvárása/tanúsítása	A szövegben szereplő kitartásra, hűségre vagy engedelmességre vonatkozó kijelentés
2. minta <i>Elbeszélési ciklus</i>	Állapot	A kezdeti helyzet leírása (pl. béke, jólét, rend, שלום)
	Bűn/ellenszegülés	A szövegben megjelenő engedetlenség, törvényszegés vagy lázadás
	Büntetés	A szövegben leírt ítélet, következmény vagy veszteség
	Új lehetőség/kegyelem	A szövegben megjelenő helyreállítási lehetőség, újrakezdés vagy ígéret
3. minta <i>Teremtés/újáteremtés, előkép-értelmezés</i>	Első állapot	A szövegben megjelenő teremtés vagy alapítás mozzanata
	Újjáteremtés	A szövegben leírt helyreállítás, megújítás vagy új alapítás
3. minta <i>Kísérő motívumok</i>	Lélek/szél	Csak ott szerepel, ahol a szöveg ténylegesen említi
	Víz	Csak ott szerepel, ahol a szöveg ténylegesen említi

Az 1. minta az alapszerkezet: két fél, JHVH és a szövetséges nép; szövetségi igék (kötelezettségek és ígérek, áldás és átok kettőssége); szövetségi jel.²³ Máté evangéliumában Jézus missziója a Jer 31,31 szerinti szövetségi megújulásként, rehabilitációként mutatkozik: nem új szövetséget alapít, hanem a Sínai szövetség belső mélyítését és beteljesítését szolgálja. A két fél, JHVH és az újjáalakuló Izráel, amelyet a megtérők közössége képvisel; a szövetségi igék a Tóra parancsainak kiterjesztett belső elvei, ahogyan Jézus a Hegyi Beszédben (Mt 5–7) tárja fel azokat; a szövetségi jel pedig a szombat, mivel a Sínai szövetség keretén belül vagyunk. A keresztt és a feltámadás ezen a ponton még nem lép be: „ez az én vérem, a szövetség vére” (Mt 26,28) a Sínai szövetségkötés vérszertartásának (2Móz 24,8) tuda-

²³ Az alapszerkezet elemeinek szakirodalmi hátteréhez ld. Mendenhall, George E.: Covenant Forms in Israelite Tradition. In: *Biblical Archaeologist* 17 (September 1954), (50–76) 50. McCarthy, Dennis J.: *Treaty and Covenant*. Pontifical Biblical Institute, Rome 1978, 141–167. A minták mátéi alkalmazása a jelen tanulmány elemzési kerete.

tos visszhangjaként vezeti be az újszövetséget, amely Jézus halálával és feltámadásával veszi kezdetét. Ez már a Sínai rehabilitáció végpontja, s mivel nem fogadták be, Jézus kifele, a pogányok felé fordul.

Az 1^a minta a kiterjesztett szövetségi mozgás: Isten megkeresi a szükségben lévő, az pedig válaszol a megkeresésre; Isten ígéretet tesz, a kedvezményezett elfogadja ezt; Isten erre a szövetségi jellel válaszol, az ember pedig elfogadja a jelet, és megmarad a szövetségi kötelékben.²⁴ Máté evangéliumában ez a πίστις fogalmában ölt testet, amely nem egyéni vallási teljesítmény, hanem viszonylati tett: az Isten keresésre adott osztatlan ráhagyatkozás a héber אמונה belső szerkezetével. Isten mindig megelőz: megkeresi a bénát, a vakot, a leprást, a százados szolgálját, a πίστις pedig az erre adott emberi válasz, amely minden esetben az eseményt mozdítja el. Nem leírja, hanem előidézi a gyógyítást, a bűnbocsánatot és a csodát. Ez a szövetségi mozgás kizárólag a Sínai szövetségkötés keretén belül értelmezhető: Isten és ember között nem elvont hitrendszer, hanem élő szövetségi kapcsolat feszül.

2. táblázat. Az 1.a minta: Isten és ember mozgása a szövetségben	
Isten	Ember
Kezdeményező	Kedvezményezett
Megkeresi a szükségben lévő	Válaszol Isten keresésére
Ígéretet tesz	Hitben válaszol
Szövetségi jelet ad	Elfogadja a szövetségi jelet
Biztosítja a szövetségi köteléket	Megmarad a szövetségi kötelékben
Áldásokat és előnyöket nyújt	Élvezi a szövetségi áldásokat
Hűséget, elkötelezettséget tanúsít és vár	Hűséget és elkötelezettséget tanúsít

A 2. minta az elbeszélési ciklus: állapot (שָׁלוֹם – szövetségi harmónia) → bűn/ellenszegülés (az engedetlenség megbontja a harmóniát) → büntetés/ítélet → új lehetőség/kegyelem (visszatérés, μετανοέω).²⁵ Ez a minta szervezi Máté evangéliumának teljes elbeszélési ívét. Az állapotelem a μετανοείτε kettős hirdetésében körvonalazódik: Izráel a babiloni fogság utáni helyzetben él, a szövetségi harmónia nem állt helyre teljesen. A bűn/ellenszegülés elemébe illeszkedik az ὀλιγοπιστία, a kishitűség, a kettős szív, amely nem a hit teljes hiánya, hanem a szövetségi feltételt nem teljesítő megosztott ragaszkodás. A büntetés fokozatosan bontakozik ki a fenyegetéstől („A fejsze már a fák gyökerén van...” – Mt 3,10) az ítéletig („elvéteik tőletek az Isten országa” – Mt 21,43). Az új lehetőség/kegyelem eleme

²⁴ Przybylski, Benno: *i. m.* 77–99; Hays, Richard B.: *The Faith of Jesus Christ*. Scholars Press, Chico 1983, 141–162.

²⁵ Rad, Gerhard von: *Az Ószövetség teológiája I.* Ford. Görföl Tibor. Osiris Kiadó, Budapest 2000, 130–137.

azonban mindvégig nyitva áll a Mt 12 elbeszélési fordulópontjáiig, ahol Izráel vezetői visszavonhatatlanul elzárják magukat a szövetségi megújulástól.

A 3. *minta* a teremtés/újjáteremtés előképének értelmezése: a teremtés aktusa szerkezetileg tükrözi az újjáteremtés aktusát, és e párost a lélek/szél (רוּחַ) és a víz (מַיִם) motívumai kísérik, viszont kizárólag ott, ahol a szöveg ezeket egyértelműen tartalmazza.²⁶ János evangéliumában a minta a legtisztább, mert ott a víz–Lélek páros egyértelműen együtt szerepel Jézus alámerítési eseményében, valamint a követésére induló és a mennyek országát óhajtó ember újjászületési eseményében is (Jn 1,29–34; 3,5). Máténál ez a keresztségjelenetben nyílik meg (Mt 3,16–17): Jézus messiási felavatása az Atya elfogadásában megy végbe: „Isten Lelke mint egy galamb aláereszkedik, és őreá száll”, és pedig a teremtésben jelen levő Lélek (1Móz 1,2) és a Noé-féle újjáteremtés szele (1Móz 8,1) szövegek közti összhangjában.²⁷ A Messiás megjelölt állapota – „Ez az én szeretett Fiam” – a szövetségi azonosítás tette, amelynek háttere a Hós 11,1 és a Zsolt 2,7 összefonódása.²⁸ Ezt a mintát követi az újszövetségi alámerítés rendje, ahol az ember ahhoz hasonlóan lesz újra Isten fia, ahogyan azt Jézus valósítja meg.²⁹ Ez a minta nem az újszövetséget vezeti be, hanem a Sínai rehabilitáció isteni hitelesítéseként értelmezhető: Isten megerősíti, hogy Jézus az ő szövetségi ágense, aki a megújulás útját nyitja meg Izráel számára. Ahol Izráel elbukott az אֱמוּנָה-ban, ott Jézus megmarad benne.

²⁶ Goppelt, Leonhard: *i. m.* 16–17.

²⁷ Wenham, Gordon J.: *Genesis 1–15*. Word Biblical Commentary 1. Word Books, Waco 1987, 15–17. Zimmerli, Walther: *Ezekiel 2*. Hermeneia. Fortress Press, Philadelphia 1983, 246–250.

²⁸ France, R. T.: *The Gospel of Matthew*. NICNT. Eerdmans, Grand Rapids 2007, 120–122. Davies, William. D. – Allison, Dale C.: *i. m.* I., 336–339.

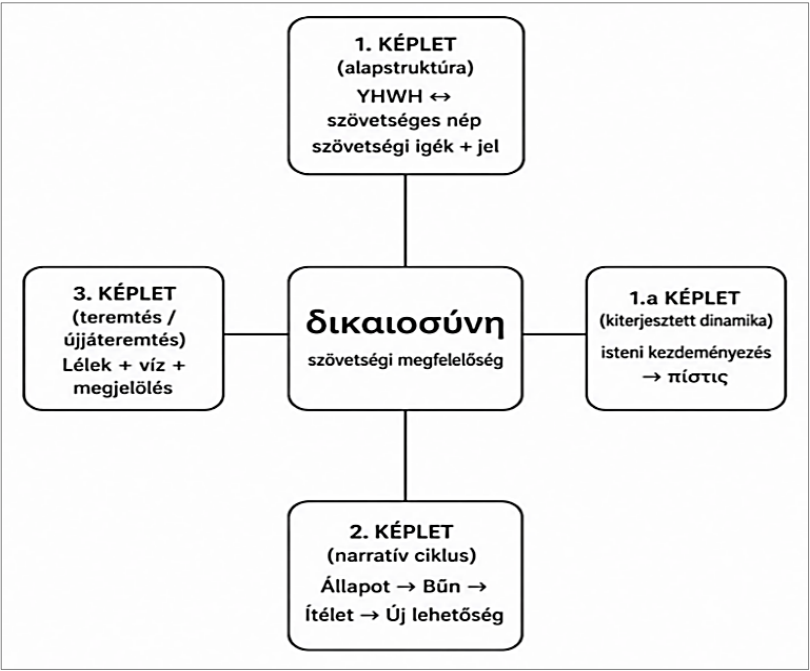
²⁹ Jeremias, Joachim: *The Prayers of Jesus*. SCM Press, London 1967, 54–62. Jeremias szerint Jézus következetesen „Abba, Atya” megszólítással fordul Istenhez, és ezt a megszólítást önértelmezésének középpontjaként érti: az Atya teljes ismerete és a Fiú egyedülálló küldetése sűrűsödik bele ebbe a megszólításba. A Miatyánkban Jézus tanítványait is felhatalmazza arra, hogy „Atyánk”-ként szólítsák meg Istent, hogy ezáltal részt adjon nekik saját fiúságának áldásaiban, jogaiban. Jeremias ezt úgy fogalmazza meg, hogy Jézus „Abba”-imádsága az ő *ipsissima vox*a, és ebben a szóban *in nuce* jelenik meg Jézus üzenete és küldetésének igénye.

Ez az értelmezés finomításra szorul Vermes Géza kritikája fényében: Vermes, Géza: *The Use of Abba in the New Testament*. In: *Uő: Jesus the Jew. A Historian's Reading of the Gospels*. SCM Press, London 1973, 210–228. Vermes joggal mutat rá, hogy az „Abba” a korabeli arámi nyelvben nem egyszerűen gügyögő gyermeki „apu” forma, hanem „az én apám” megszólítása, és a zsidó imahagyományban az „Atyánk” (*Avinu*, pl. *Avinu Malkeinu*) megszólítás sem ismeretlen (vö. a Jom Kippur-liturgiával). Így Jeremias meglátásának maradandó értéke inkább abban ragadható meg, hogy Jézus kivételes hangsúllyal és következetességgel éli és imádkozza Isten atyaságát, és ezt a fiúsági megszólítást tanítványaira is kiterjeszti. A keresztség ebben a horizontban nem pusztán szertartás, hanem annak a krisztológiai valóságnak a jele és eszköze, amelyben az Atyát „Abba”-ként megszólító Fiúhoz kapcsolódó ember is Isten gyermekévé válik.

3. táblázat. A 3. minta: teremtés és újjáteremtés	
Teremtés	Újjáteremtés
<i>A föld teremtése</i> „A föld még kietlen és pusztá volt, a mélység fölött sötétség volt, de Isten Lelke lebegett a vizek fölött.” (1Móz 1,2)	<i>A föld újjáteremtése</i> „Isten azonban nem feledkezett meg Nóéról... Szelet bocsátott Isten a földre, és a víz apadni kezdett.” (1Móz 8,1)
<i>Izrael teremtése</i> „Mózes kinyújtotta kezét a tenger fölé, az ÚR pedig egész éjjel erős keleti széllel visszafelé hajtotta a tengert, és szárazzá tette a tengerfeneket, úgyhogy a víz kettévált.” (2Móz 14,21)	<i>Izrael újjáteremtése</i> „Tiszta vizet hintek rátok, hogy megtisztuljatok... Új szívet adok nektek, és új lelket adok belétek... Az én lelkemet adom belétek.” Ez 36,25–27)
<i>Jézus Messiássá lesz</i> „Amikor pedig Jézus megkeresztelkedett, azonnal kijött a vízből, és íme, megnyílt az ég, és látta, hogy Isten Lelke mint egy galamb aláereszkedik, és őreá száll.” (Mt 3,16)	<i>Az ember Isten fiává lesz</i> „... ha valaki nem születik vízből és Lélektől, nem mehet be az Isten országába.” (Jn 3,5)

A négy minta együttes alkalmazása teszi lehetővé, hogy Máté evangéliumát ne különálló elbeszélések sorozataként, hanem egyetlen összefüggő szövetségi érvelésként olvassuk, amelynek minden pontja a קָהָל, Izrael összegyűlt közössége megszólításaként értelmezhető.

1. ábra. A δικαιοσύνη mint a szövetségi minták közös középpontja

3. A három főegység szemantikai profilja. Kvantitatív elemzés

3.1. A módszer leírása

Máté evangéliumának szemantikai profilját a kvantitatív-lexikai elemzés (SZDJA 4. szint) binomiális egzakt teszttel tárja fel.³⁰ A teszt nem pusztán előfordulási számot mér, hanem a szöveg hosszához arányított sűrűséget. A koncentrációs szorzó (megfigyelt/szószámarányos várható előfordulás) azt mutatja meg, hogy egy-egy fogalom az elvártnál sűrűbben vagy ritkábban jelenik-e meg az adott szövegegységben. A szorzó = 1,0 az egész evangéliumra jellemző általános átlagot jelöli. A szignifikanciaküszöbök (***) $p < 0,001$; (**) $p < 0,01$; (*) $p < 0,05$ (.) $p < 0,10$) azt jelzik, hogy a koncentráció nem magyarázható véletlen szóródással. Az elemzés kizárólag a szövetségi kontextusban álló előfordulásokat veszi alapul, s így az emberi-narratív, fizikai vagy névcímkés előfordulások ki vannak szűrve.

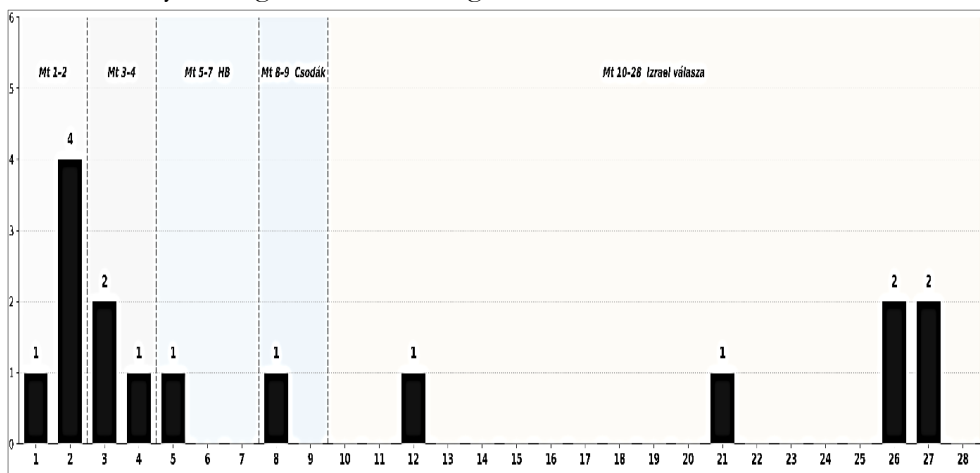
A vizsgált fogalmakat a mátéi szövetségi szemantikai háló belső logikája jelöli ki, nem előzetes tematikus döntés, hanem a szöveg saját lexikai szerveződése. A 14 kulcsterminust 3 fogalomcsalád és 5 önálló terminus alkotja. Az első fogalomcsaládot, a δικαιοσύνη főnevet, a δίκαιος melléknévet és a δικαίωv igét külön kezeljük az elemzésben, mivel eloszlásuk élesen különbözik: a főnév programatikus szövetségi fogalom, a melléknév narratív jellemzés. A második fogalomcsalád a πίστις-gyökök: a πίστις (szövetségi ráhagyatkozás), az ὀλιγοπιστία és az ἀπιστία a héber חַיִּימוּת egyetlen fogalmának három görög árnyalata. A harmadik fogalomcsalád az elbeszélési ciklus mozgásának jelzői: μετανοέω, ἀκούω és γενεά. Az önálló terminusok: βασιλεία τῶν οὐρανῶν, πληρώω, πατήρ, ἐλεημοσύνη, νόμος, θέλημα, κρίσις.

A πληρώω szócsalád vizsgálata nemcsak a próféta explicit formulákra (ἵνα/ὅπως πληρωθῇ) terjed ki, hanem a normatív beteljesítési helyekre (Mt 5,17) és az implicit beteljesítési pontokra is: a Mt 2,5–6-ra, ahol a Mikeás-idézet πληρώω-formula nélkül artikulálja a beteljesítést; a Mt 3,3-ra Ézsaiás-idézetre; a Mt 3,15-re, ahol a πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην normatív, nem próféta beteljesítés. A prólógusban összesen 8 beteljesedési hely azonosítható: 5 az első két fejezetben (Mt 1–2) és 3 a harmadikban és negyedikben (Mt 3,3; 3,15; 4,14).

³⁰ A binomiális egzakt teszt (scipy.stats.binomtest, alternative="greater") a szövetségi kontextusban álló előfordulások (S) eloszlását vizsgálja a három főegység szószámarányos várható eloszlásához képest. H_0 : az adott egységben az előfordulás valószínűsége egyenlő az egység szószámarányával (prólógus: 8,1%; HB+csodatörténetek: 17,3%; Izráel válasza: 74,6%).

3.2. A három főegység szemantikai karaktere

Az elemzés a három főegység élesen eltérő szemantikai karakterét tárja fel (ld. 1. táblázat). A vizsgálat nem a nagy főegységek összesített szószámára, hanem a retorikai inklúziók és szerkesztési elemek által határolt zárt szövegblokkok szószámára számol. A fogalmi koncentráció természetes mértékegysége a retorikai egység, nem az összesített főegység. A fejezetenkénti eloszlás ábrái nemcsak a statisztikai koncentrációt mutatják, hanem a narratív dinamikát is. Tehát nem csupán azt, hogy *hol sűrűsödik* egy fogalom, hanem azt is, hogy *honnan hiányzik*. A szignifikáns hiány önmagában is szövetségi szemantikai adat.

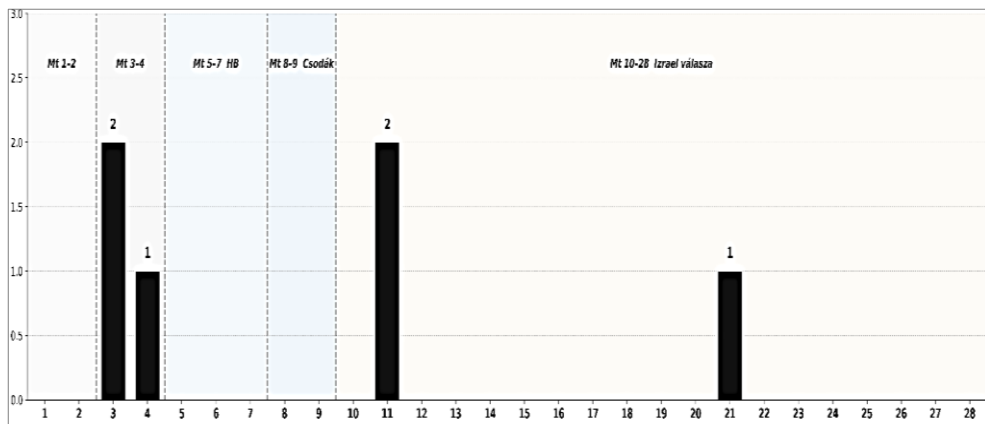

Πληρώω – a keretfogalom

A *πληρώω* 5,78×-os koncentrációt mutat a prológusban (***) $p < 0,001$): a 8 beteljesedési hely szinte minden bekezdésben jelen van, és egyértelműen jelöli az egység szerkesztési elvét. A Prológus hermeneutikai előjelzés, amely az egész evangélium beteljesítési keretét állítja fel. Az előfordulások döntő hányada a gyermekségtörténetben (Mt 2: 4 S) és a felnőtt-történetben (Mt 3–4: 2 S) sűrűsödik. A keretet a passió visszatérése (Mt 26–27: 4 S) zárja be. Izrael válaszában köztes szakaszában a fogalom szinte eltűnik, és ez a beteljesítési keret architektonikus szerkezetét mutatja, nem véletlenszerű szóródást.

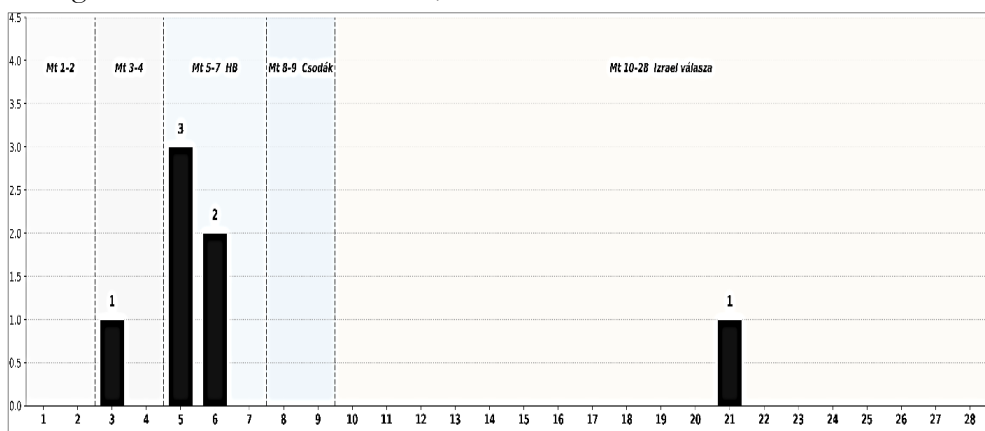
Μετανοέω – a szövetségi reorientáció programja

A *μετανοέω* 15,29×-os koncentrációt mutat a felnőtt-történet zárt szövegblokkjában (Mt 3,1–4,17 – 600 szó: ***) $p < 0,001$). Ez az egész vizsgálat legmagasabb szorozója. Az előfordulások fele a programhirdetésben (Mt 3–4) koncentrálódik, majd a Mt 11-ben (2 S) jelenik meg utoljára erőteljesebben, és ezt követően csaknem teljesen eltűnik. Ez a hiány önmagában is szemantikai adat: ahol a megtérés szava elnémul, ott az ítélet veszi át a szervező szerepet (οὐ μετενόησαν – Mt 11,20).

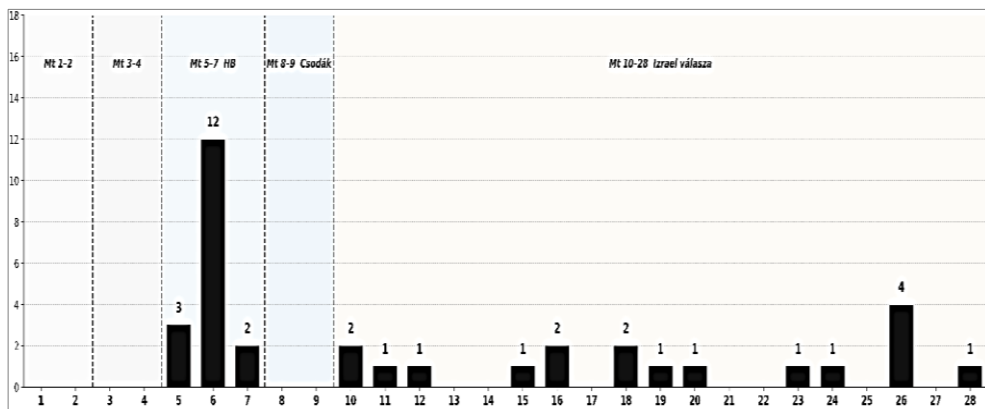
Δικαιοσύνη – a szövetségi tartalom definíciója

A δικαιοσύνη főnév 6,76×-os koncentrációt mutat a Hegyi Beszéd retorikai egységében (Mt 5,3–7,27 – 1 938 szó: *** $p < 0,001$). A hét szövetségi S-előfordulásból öt a Hegyi Beszédben (Mt 5–6), kettő a prológusban (Mt 3) és az inklúziós lezárásnál (Mt 21) helyezkedik el. Izráel válaszához közel húsz fejezetéből a fogalom teljes mértékben hiányzik, s ez a szövetségi tartalom programatikus jellegét igazolja: a definíció a Hegyi Beszédben adott, nem ismételt. Ezzel szemben a δίκαιος melléknév egyenletesen oszlik el az egész evangéliumban, s a szövetségi tartalmat a főnév hordozza, nem a melléknév.

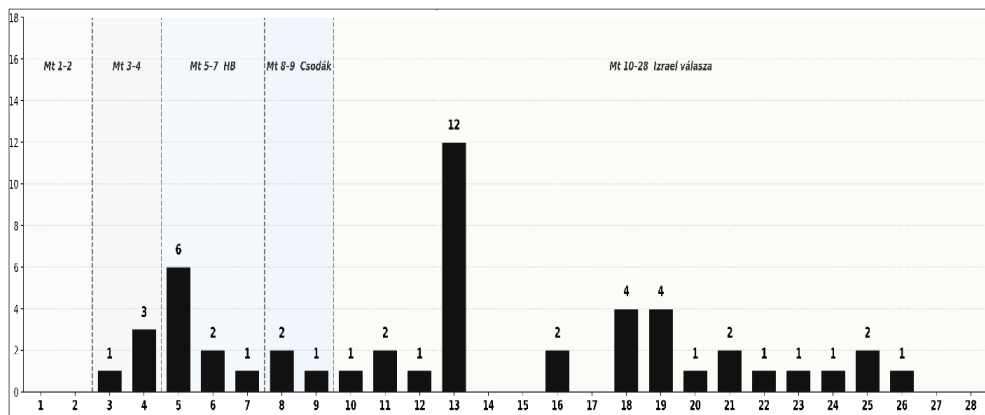
Πατήρ – a szövetséges Isten megszólítása

A πατήρ az egész Hegyi Beszédben 17 szövetségi S-előfordulással szerepel, és ebből 12 egyetlen fejezetben, a Mt 6-ban koncentrálódik. Ez az egész vizsgálat legmagasabb egyfejezetű sűrűsége. A Miatyánk fejezete (Mt 6) nem pusztán imatánítás, hanem a szövetséges Isten-megszólítás programatikus koncentrációja: a szövetségi Atya-kapcsolat itt definiálódik. A Gecsemáné (Mt 26: 4 S) az egyetlen másik csúcspont, ahol Jézus ugyanezt a megszólítást ismétli a szövetségi teljesítés kontextusában: πάτερ μου... γεννηθήτω τὸ θέλημά σου.

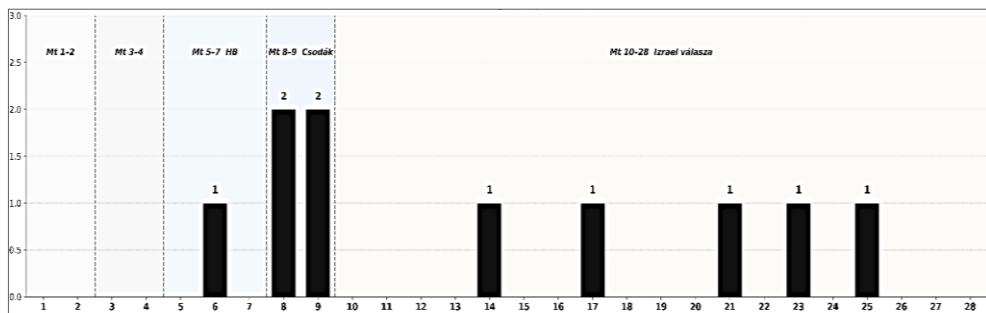
Βασιλεία – a szövetségi tér

A βασιλεία az egyetlen fogalom, amely az egész evangéliumban következetesen van jelen, viszont két jól elkülöníthető csúcsponttal: a Hegyi Beszéd (Mt 5: 6 S) a szövetségi tér definiáló egysége; a Mt 13 (12 S) parabolás blokkja, ahol a βασιλεία tartalma narratív példázatokon keresztül bontakozik ki. A fogalom egyenletesen végigvonuló jelenléte a szövetségi tér keretjellegét mutatja, vagyis nem koncentrált egyetlen egységre, hanem az egész narratíva horizontja. Az ekléziogén attraktor szempontjából ez különösen fontos: a βασιλεία τῶν οὐρανῶν nem egyháztani kategória, hanem a szövetségi rehabilitáció tere.

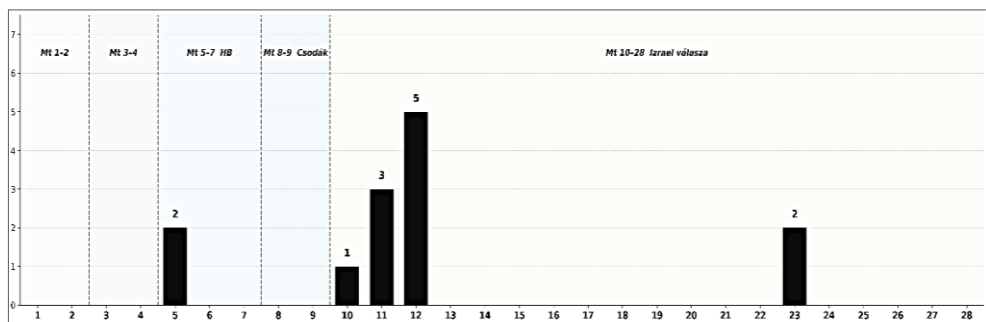
Πίστις – a szövetségi válasz

A πίστις 6,34×-os koncentrációt mutat a csodák szövegblokkjában (Mt 8,1–9,36 – 1 206 szó: *** $p < 0,001$). Az eseményt mozgató szövetségi ráhagyatkozás pontosan ott sűrűsödik, ahol Jézus a szövetségi tartalmat a Hegyi Beszédben lefektette. A prólógusban a fogalom teljesen hiányzik. A szövetségi ráhagyatkozás nem megelőzi, hanem követi a szövetségi program meghirdetését. E két fogalom egymást követő retorikai blokkokban való megjelenése az SZDJA 1^a mintáját tükrözi: Isten kezdeményez, az ember a πίστις-szel válaszol, és ebből fakad a δικαιοσύνη mint szövetségi állapot.

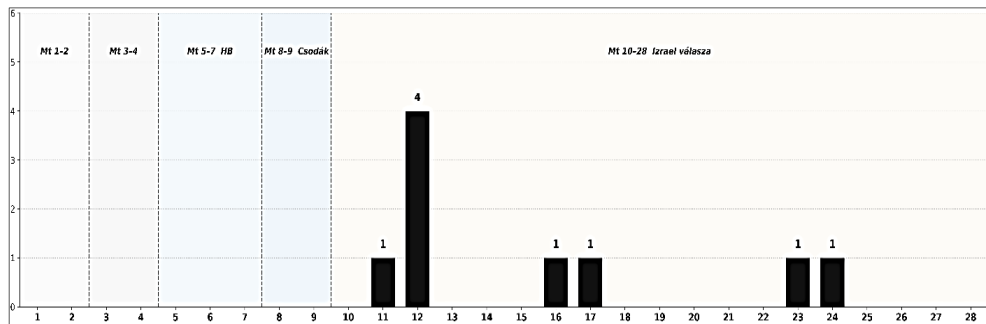
Krisis – az ítéleti narratíva

A *krisis* kettős csúcsot mutat: a Mt 11–12 (8 S) az első nagy ítéleti verdikt, a Mt 23 (2 S) pedig a végső. A Hegyi Beszédben 2 S (Mt 5,21–22) az antitézisek nyitányaként szerepel, tehát a szövetségi ítélet fogalma már a szövetségi tartalom kifejtésénél megjelenik, de csúcspontját az elutasítás narratív kibontásakor éri el. A prólógusban és a csodák egységében hiányzik a fogalom, mivel az ítélet nem a kezdet, hanem a következmény.

Γενεά – az ítélet alanya

A *γενεά* eloszlásának az a legjellemzőbb vonása, hogy a prólógusban, a Hegyi Beszédben és a csodák egységében *egyetlen szövetségi előfordulás sem található*. A fogalom kizárólag Izrael válaszában jelenik meg, csúcspontja pedig a Mt 11–12-ben (5 S). Ez a teljes hiány nem véletlenszerű a narratíva első két harmadában: az elutasítást megelőzően a *γενεά* nem létezik szövetségi kategóriaként, alanyát az ítélet hozza létre.

A három egység eltérő szemantikai karaktere nem stílárius véletlen, hanem szerkesztői program. Márknál nincs δικαιοσύνη, nincs ὀλιγοπιστία; Lukácsnál e fogalmak sűrűsége töredéke a mátéinak. A statisztikailag szignifikáns fogalmak kivétel nélkül szövetségi-judaista terminusok. A mátéi szöveget nem egyháztani, illetve dogmatikai kategóriák szervezik. A πληρῶ és a μετανοέω a prólogusban rögzíti a szövetségi keretet; a δικαιοσύνη és a πίστις a Hegyi Beszéd és csodák egységében definiálja a szövetségi tartalmat és a szövetségi választ; a κρίσις és γενεά pedig Izráel válaszána ítéleti narratíváját szervezi. Maga a forma mutat rá arra, amit a tartalom is jelez: Máté evangéliuma zsidó szövetségi érvelés, nem keresztyén ekléziológiai kézikönyv.

1. táblázat: A három főegység szignifikáns szemantikai koncentrációi

Fogalom	Szegmens	Szószaám	k	n	Szorzó	p	Szign.
πληρῶ	Prólógus	1 493	8	17	5,78×	0,00002	***
μετανοέω	Felnőtt-történet	600	3	6	15,29×	0,00065	***
δικαιοσύνη (főnév)	HB (2.1)	1 938	5	7	6,76×	0,00023	***
πίστις	Csodák (2.2)	1 206	5	12	6,34×	0,00066	***
k – megfigyelt S előfordulás; n – összes S előfordulás; szegmens – retorikai inklúziókkal határolt szövegblokk							

4. A δικαιοσύνη szemantikai hálójának SZDJA-analízise

Ez a fejezet Máté szövetségi szemantikai hálójának szerkezeti elemzését végzi el az SZDJA nyolc analitikai szintjén. A 3. fejezetben igazolt statisztikai koncentrációk (πληρῶ, δικαιοσύνη, πίστις) nem elszigetelt mérőszámok, hanem egyetlen összefüggő szövetségi szemantikai háló különböző metszéspontjai, amelyeknek szerkesztői logikája az alábbiakban tárul fel.

4.1. Szerkesztési-retorikai szint – inklúziós architektúra

A Mt 3,1–4,17 szakasza koncentrikus rendben épül fel, amelynek minden szintje a szövetségi tartalom egy-egy rétegét hordozza. A *külső prófétai keret* (A/A') két ézsaiási idézetre épül: az Ézs 40,3 az ὁδὸν κυρίου, „az ÚR útja” képével nyit, amelyet a második templom korának hagyománya a Tórával azonosít. Az Ézs 9,1 a φῶς μέγα. A „nagy világosság” képével zár, amely ugyanezen hagyományban a Tóra fényére utal. A יְהוָה és az יְהוֹשֻׁעַ mint Tóra-metaforák a deuteronomista teológia meghatározó fogalmai: a szövetségi „út” a Tóra normatív rendjével azonos, a Tóra fénye a parancsolat megvilágító erejét jelöli (vö. Péld 6,23). A keret teológiailag egységes: a Tóra útja nyitja, a Tóra fénye pedig zárja a szakaszt.

A *belső hirdetési keret* (B/B') a Μετανοείτε, ἡγγικεν γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν formula kettős elhangzása (a Mt 3,2 Jánosnál; a Mt 4,17 Jézusnál); e kereten belül pedig a *János-triász* (Mt 3,7–12) három ítéleti képpel. A πῦρ háromszoros

jelenléte az ítélet eszköze, amelynek zsidó apokaliptikus háttére jól dokumentált (vö. Dán 7,9–10; 1Énók 10,6.13–14; 90,24–27).³¹ Ezzel szemben a *Jézus-triász* (Mt 4,3–10) a betöltés oldalát mutatja: a három kísértésre három tórai válasz felel (γέγραπται × 3). A πῦρ × 3 és a γέγραπται × 3 egymás ellenpontjai: az ítélet tüzével szemben a Tóra szavának betöltése áll.

A *centrum* (X) a Mt 3,15–17: Jézus vállalása (πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην) és az Atya erre adott elismerése (οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός – Mt 3,17). Ez az Újszövetség egyetlen olyan helye, ahol πληρῶ and δικαιοσύνη együtt áll, és ez a hapaxjelleg szerkesztői tudatosságra utal. A πᾶσαν jelző az 5Móz 6,25 deuteronomista לָכֵן formulájának görög megfelelője: Jézus a Sínai szövetség teljes normarendszerét veszi magára. A „minden parancsolat” (תּוֹרַת כָּל) szövetségi teljesítésének fogalmi kerete a korabeli judaizmus szövetségi nomizmusában gyökerezik, ahol a szövetségi hűség éppen a parancsok teljességének megtartásában nyilvánul meg. A koncentrikus szerkezet *inclusio propria* is egyszerre: a μετα-voeíte és a πληρῶσαι összetartozása azt mutatja, hogy a megtérés hirdetése és az igazság betöltése ugyanannak a szövetségi állításnak a két oldala: a megtérés csak ott válik valóságossá, ahol megtörténik az igazság betöltése.

2. ábra. A Mt 3,1–4,17 koncentrikus szerkezete

A	Ézs 40,3 ὁδὸν Κυρίου = Tóra (Mt 3,3)	prófétai keret
B	μετανοεῖτε βασιλεία τῶν οὐρανῶν (Mt 3,2)	megtérés
C	ἔρημος Ἰουδαία Ἱεροσόλυμα (Mt 3,1.5)	helyszín
D	János-triász πῦρ (Mt 3,7–12)	ítélet
X	πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην (Mt 3,15) Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός (Mt 3,17)	centrum
D'	Jézus-triász γέγραπται (Mt 4,3–10)	betöltés
C'	ἔρημος θάλασσα, Ζαβουλὼν (Mt 4,1–15)	helyszín
B'	μετανοεῖτε βασιλεία τῶν οὐρανῶν (Mt 4,14)	megtérés
A'	Ézs 9,1 φῶς μέγα = Tóra (Mt 4,15–16)	prófétai keret

³¹ Black, Matthew: *The Book of Enoch or I Enoch: A New English Edition with Commentary and Textual Notes*. SVTP 7. Brill, Leiden 1985.

A két koncentrikus szerkezet, a Mt 3,1–4,17 és a hét δικαιοσύνη-előfordulás elrendezése nem párhuzamos, hanem egymásra épülő rendszer, amelynek csomópontja a Mt 3,15. Az első szerkezet centrumba (πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην) és a második szerkezet centrumba (ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη, Mt 5,20) *bináris iterációt* alkotnak: ugyanannak a szövetségi tartalomnak, a Tóra teljessége betöltésének két különböző alanyban való megjelenése. A Mt 3,15-ben Jézus tölti be messiási aktusként; a Mt 5,20-ban a szövetségi kedvezményezett tölti be mint szövetségi hűségfeltételt. A forma azonos, de az alany változik, s ez nem pusztán ismétlés, hanem Goppelt *Steigerung*-megfigyelésének egyik típusa: a tartalom magasabb szinten tér vissza úgy, hogy a messiási teljesítés szövetségi kötelezettséggé emelkedik.

A Mt 3,15 e kettős szerepéből fakad a *kusztos-funkció*:³² a versben a prólógus sűrítetten előforduló πληρῶ-ja és a Hegyi Beszéd programszerűen kifejtett δικαιοσύνη-je egyetlen pontban konvergál, és az egész Újszövetségben ez az egyetlen hely, ahol a két fogalom együtt áll. A kusztos nem csupán formai átvezetés, hanem szemantikai horgony: összeköti a prólógus által előjelzett beteljesítést szövetségi tartalommal, amelyet a Hegyi Beszéd fejt ki, és ezt a kapcsolatot a hapaxjelleg teszi visszavonhatatlanná.

3. ábra. A δικαιοσύνη hét előfordulásának koncentrikus elrendezése

A 3,15	πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην	messiási nyitóvers
B 5,6	πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην	éhség és szomjazás
C 5,10	δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης	prófetaüldözés
D 5,20	εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν	centrum
C' 6,1	τὴν δικαιοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν	Próféták-oldal nyitánya
B' 6,33	ζητεῖτε...τὴν βασιλείαν καὶ τὴν δικαιοσύνην	étel-ital megadatik
A' 3,15	ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης	ódós-kép Mt 3,3

³² Ez a szerkesztési mód megegyezik az ókori agyagtáblák és tekercsek írnoki gyakorlatával, ahol az átvezetés biztosítása érdekében az utolsó sor az új egység élén is megismétlődik egyfajta írnoki kusztosként, őrszóként, amely a folytonosságot vizuálisan is nyomatékosítja. E formai megoldás nemcsak szerkesztői tudatosságra vall, hanem tipikus szóféri technika is. Bibliai példája: az összefüggés biztosítása érdekében a 2Krón 36,22–23 szó szerint ismétlődik meg az Ezsd 1,1–2-ben. A középkori kódexekben az úgynevezett *custos* (őrszó) formájában él tovább, ahol az oldalak alján a következő oldal első szava is szerepelt, és ez a gyakorlat a héber nyomtatványokba is átszivárgott. Ld. Blau Lajos: *Zsidók és a világgkultúra*. Múlt és Jövő Kiadó, Budapest 1999, 78.

Izráel válaszának háromszintű inklúziója (Mt 9,36–28,20) ezt a szövetségi logikát bontja ki narratív szinten. A *külső szint* (A/A') a Mt 10,1+5–8 ↔ Mt 28,18–20: az ἐξουσία-motívum és a misszió kettős inklúziója a, κηρύσσω → διδάσκω váltással. A váltás azonban nem csupán módszertani, hanem ítéleti következmény: azért fordul Jézus minden nép felé (Mt 28,19), mert Izráel vezetői a δικαιοσύνη-inklúzió lezárásánál (Mt 21,32) elvetik Jánost, aki az igazság útján jön, és ezzel Jézust is, akinek János az előfutára. A *belső szint* (B/B') a Mt 13,12 ↔ Mt 25,29, amely a hallás–ítélet axiómájának megkettőzése: aki nem hallgatja meg az igazság hirdetőit, attól elvételik, amiye van. A *legbelső szint* (C/C') a Mt 19,30 ↔ Mt 20,16, amely az első–utolsó khiasztikus megfordítása: Izráel első volt a szövetségben, de az elvetés következtében utolsóvá lesz. Így a háromszintű inklúzió a 2. szövetségi minta, az állapot → bűn → ítélet → új lehetőség narratív kibontása, amelynek végpontja nem a bezárulás, hanem az egyetemes misszió megnyílása.

4.2. Dinamikai szint – feszültségépítés és narratív spirál

A narratív profil vizsgálata rekurzív spirálszerkezetet mutat: a program–kifejtés–ítélet szekvencia megismétlődik az evangélium minden nagyobb egységében, de minden ismétlés magasabb szinten zajlik. A Mt 3–4 a programot hirdeti (Μετανοείτε, ἡγγικεν γὰρ ἡ βασιλεία, 2×); a Mt 5–7 definiálja a szövetségi tartalmat (a δικαιοσύνη és a νόμος koncentrációja); a Mt 8–9 a hiten keresztül alkalmazza (a πίστις 6 szövetségi előfordulása).

A feszültségépítés egyik legtisztább példája a πίστις–ὀλιγοπιστία antitézis dinamikája. A szövetségi ráhagyatkozás (πίστις) a Mt 8–9-ben éri el csúcspontját. A paradigmátikus szöveg: παρ' οὐδενὶ τοσαύτην πίστιν ἐν τῷ Ἰσραὴλ εὑρον (Mt 8,10). Ezt követi azonnal és közvetlenül a csúcspont után a Mt 8,26 első ὀλιγόπιστοι megszólítása. A feszültség a Mt 17,20-ban éri el tetőpontját, ahol a két fogalom egyetlen versben kerül egymás mellé közvetlen antitézisként: διὰ τὴν ὀλιγοπιστίαν ὑμῶν... ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως. Ez a dinamika szövetségi logikát követ: nem a hit és a kétely személyes-vallási feszültsége, hanem a szövetségi feltételt betöltő és nem betöltő Izráel közötti narratív ellentét.

A Mt 11–12-ben megjelenik az első ítéleti előzet (οὐ μετενόησαν); a Mt 21–23-ban az ítélet verdikté lesz, és a μετανοέω teljes hiánya ebből a blokkból maga az ítélet: a megtérés ideje lejárt, a szövetségi lehetőség lezárult.

4.3. Kvantitatív-lexikai szint – sűrűségcsúcsok és páros előfordulások

A kvantitatív elemzés két szempontból döntő: az egyfejezetű sűrűségcsúcsok és a páros előfordulási arányok szempontjából.

Az egyfejezetű sűrűségcsúcsok a következők: a πατήρ a Mt 6-ban (12x), amely ez a legmagasabb egyfejezetű sűrűség az összes vizsgált fogalom közül; a βασιλεία a Mt 13-ban (12x) a parabolás blokk teljes teológiai koncentrációja; a πληρώω

a Mt 1–2-ben (8 beteljesedési hely) a prológus hermeneutikai előjelzése. Ezek a csúcsok nem véletlenszerűek: mindhárom egy-egy tematikus blokkot jelöl, ahol a fogalom szövegileg lesz érthetővé.

A páros előfordulások szempontjából döntő a Mt 6,33: ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν [τοῦ θεοῦ] καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, amely az egyetlen olyan vers, ahol βασιλεία és δικαιοσύνη explicit és egyidejűleg fordul elő együttesen. Ez az axiomatikus vers a Hegyi Beszéd szerkesztési tengelye. Ez a 6. fejezet πατήρ-csúcsának tetőpontján helyezkedik el, és összefogja azt, amit az 5. fejezet szétterített (δικαιοσύνη 3x, βασιλεία 4x, νόμος 2x). A vers nem keresztyén etikai összefoglaló. A szövetségi tér (βασιλεία) és a szövetségi megfelelésség (δικαιοσύνη) egymás mellé rendelése a Sínai szövetség két alapvető koordinátáját rögzíti egy mondatban.

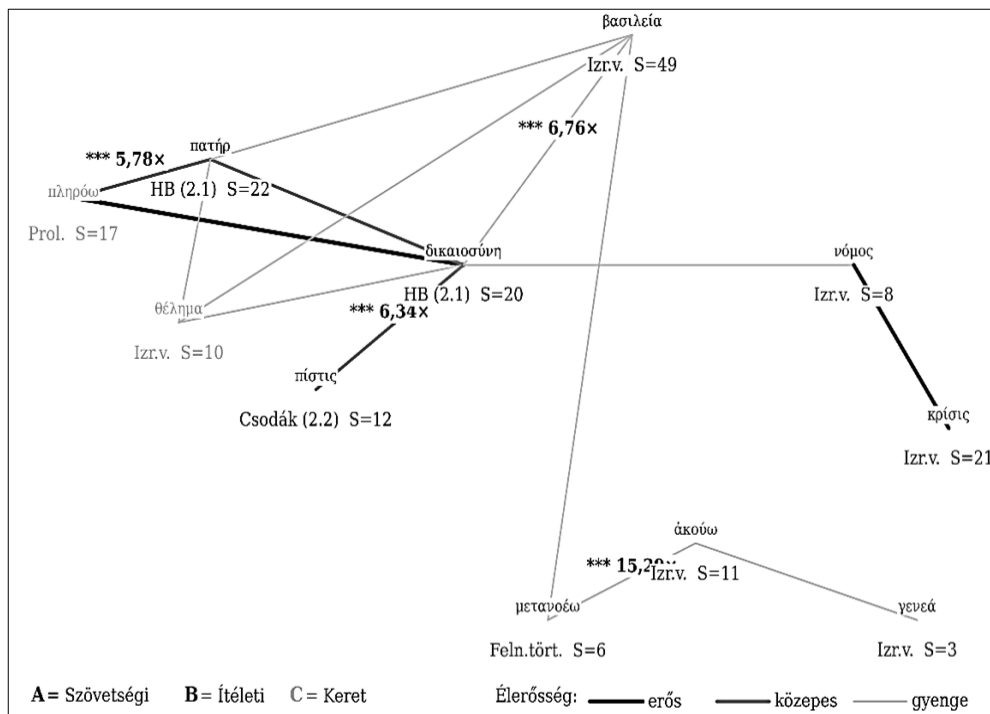
A főegységenkénti koncentrációs elemzésen túl külön figyelmet érdemel a γενεά és κρίσις Izráel válaszában. E két fogalom nem mutat szignifikáns koncentrációs csúcsot, mert nem egyetlen blokkban sűrűsödik, hanem következetesen végigvonul az egész nagy egységen. A γενεά ítéleti kontextusban jelenik meg (Mt 11,16; 12,39–45; 16,4; 17,17; 23,36; 24,34), a κρίσις a törvény és ítélet párhuzamos mezőjében (Mt 12,18–20; 12,36–37; 23,23.33). E következetes jelenlét a 2. szövetségi minta büntetéselemének narratív kibontása, amely nem csúcsszerű, hanem folyamatos szövetségi ítéleti horizont. Ez az a szervezőelv, amelyre Izráel válaszában egész fejezeti dinamikája épül: a meghallgatás elmarad (ἀκούω), az ítélet következik (κρίσις), és az egész nemzedékre vonatkozik (γενεά).

4.4. Hálózati-dinamikus szint

A szemantikai háló hálózati-dinamikus elemzése (SZDJA 7. szint, súlyozott lexikai-kohéziós háló, skálafüggetlen mintázatok vizsgálatával) három strukturális szerepet azonosít (ld. a 2. ábrát a konvergens hálózat Jaccard-indexeivel).

A δικαιοσύνη a csomópont (hub): négy közvetlen kapcsolat (βασιλεία, πατήρ, νόμος, πίστις), és minden él a szövetségi integritás szemantikai mezőjén belül marad. A hub stabilitást biztosít: a δικαιοσύνη bármely irányból, vagyis a törvény, a hit, a királyság, az Atya felőli perspektívából egyaránt megközelíthető. A θέλημα bridge-fogalom. Ez a πατήρ és a βασιλεία között helyezkedik el, de δικαιοσύνη-hez is kapcsolódik, és az egyetlen olyan fogalom, amely mindhárom hub-csomópontához egyszerre kapcsolódik. A πληρώω keretfogalom: a belső hálóban nem jelenik meg csomópontként, mert funkciója nem együttes előfordulási, hanem temporális, és az egész narratíva hermeneutikai kerete.

A Jaccard-indexek ($J=0,22-0,57$) a fogalmak fejezetátfedési arányát mutatják: a νόμος és κρίσις magas átfedése ($J=0,57$) azt jelzi, hogy e két fogalom következetesen ugyanazokban a szövegegységekben jelenik meg. Ez az SZDJA intertextuális szintjén a Mik 6,8 szövetségi triász (אֱלֹהִים – דָּן – שֹׁפֵט) mátéi lecsapódása (Mt 23,23: κρίσις – ἔλεος – πίστις).

4.5. Tipológiai-rekurziós szint – önhasonló mintázat

Az SZDJA 8. szintje (tipológiai-fraktális iteráció, *Steigerung*, önhasonló mintázat) a legátfogóbb megfigyelést teszi lehetővé. A teljes narratíva szintjén azonosítható program–kifejtés–ítélet–teljesítés szekvencia minden nagyobb egységben megismétlődik kisebb skálán, s ez a szövetségi 2. minta rekurzív önhasonló-sága.

Az iterációs minta bizonyítéka a Miatyánk–Gecsemáné párhuzam. A *πατήρ*-csúcsok elhelyezkedése: Mt 6 (12x, Hegyi Beszéd) és Mt 26 (4x, Gecsemáné). Mindkét csúcs döntő narratív pontnál áll: az egyik a szövetségi élet tanítása, a másik a szövetségi élet teljesítése. A Gecsemáné-ima – *πάτερ μου... γεννηθήτω τὸ θέλημά σου* (Mt 26,42) – szó szerint megismétli a Miatyánk kettős formuláját (Mt 6,9–10: *Πάτερ ἡμῶν... ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου... γεννηθήτω τὸ θέλημά σου*). Ez nem citáció, hanem a szövetségi 1^a minta teljes kibontakozása: amit Jézus a hegyről szövetségi programként tanított, azt szóról szóra megéli a kertben a szövetség teljesítéseként. Ahol Izráel elbukott az *ἡννα*-ban, ott Jézus megmarad.

5. Szövetségi szövegolvasatok

A Mt 3,15 és 21,32 szövetségi architektúrában betöltött szerepét a 4. fejezet tárgyalta részletesen. Ez a fejezet a Hegyi Beszéd öt *δικαιοσύνη*-előfordulását elemzi, és ezt kiegészíti a *πλήρω* normatív beteljesítési versével (Mt 5,17), illetve a szövetségi kötelezettségtriász szövegével (Mt 23,23).

5.1. Mt 5,3; 5,6; 5,10 – a boldogmondások szövetségi keretei

„Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyek országa.” (5,3)

„Boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságra, mert ők megelégtetnek.” (5,6)

„Boldogok, akiket az igazságért üldöznek, mert övék a mennyek országa.” (5,10)

Az első boldogmondás (πτωχοὶ τῷ πνεύματι) és a negyedik (πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην) szövetségi olvasatban egymást értelmezi: az előbbi deklarálja az ontológiai pozíciót, az utóbbi konkretizálja az abból fakadó egzisztenciális igényt. A πτωχός nem graduális szegénységet jelöl, hanem abszolút dependenciát: olyan egzisztenciális pozíciót, amelyben az alany önmagában semmiféle forrással nem rendelkezik. A τῷ πνεύματι *dativus limitationis* a qumráni עֲנִי רוּחַ (1 QH XIV,3) terminus technicus görög megfelelője, amelyet a holt-tengeri közösség önmegnevezésként használt. Ez nem pszichológiai állapot, hanem szövetségi pozíció: a πτωχός definíció szerint ráutalt arra, hogy kapjon, és ezért válik a szövetségi 1^a minta tökéletes befogadójává: Isten keresi meg, ő válaszol.³³

A 4. boldogmondás ebből következik: a δικαιοσύνην accusativus tárgya a πεινῶντες καὶ διψῶντες participiumoknak. A grammatika biológiai szükségletként ábrázolja a szövetségi igazság utáni vágyat. Ez nem etikai törekvés, hanem egzisztenciális igény: aki ontológiailag ráutalt (πτωχός), az definíció szerint éhezi azt, amit csak kaphat, nem saját maga termelhet. A héber háttér megerősíti: a רָעֵב és a אֶמְצָא a Tóra-éhség rabbinikus metaforái („Nem kenyérre fognak éhezni, és nem vízre fognak szomjazni, hanem az ÚR igéjének hallgatására.” Ám 8,11). A χορτασθήσονται (megelégtetnek) az 1^a minta ígéreti eleme: Isten ad, mert az ember kér, és a πτωχός strukturálisan kérésre van berendezkedve.³⁴

³³ A πτωχοὶ τῷ πνεύματι qumráni háttéréhez ld. Vermes, Geza: *i. m.* 97–117; a πτωχός vs. πένης szemantikai különbségéhez és a dativus limitationis értelmezéséhez: Davies, William. D. – Allison, Dale C.: *i. m.* I., 436–439. France, R. T.: *i. m.* 110–112.

³⁴ A πτωχοὶ τῷ πνεύματι mátéi profilja az evangélium szerkezetéből rajzolódik ki: a Sátán kísértésével szemben (Mt 4,3–4) vállalja a dependenciát: nem termel kenyeret kövekből, hanem Isten szavával él; szellemében nincstelen és ráutalt; ez ontológiai pozíció, nem pszichológiai állapot (Mt 5,3); csak a napi minimumot kéri, nem halmoz az ἄρτος ἐπιούσιος Miatyánk-formulája szerint (Mt 6,11); szíve nem a földi kincsben gyökerezik (Mt 6,21); Isten országa és igazsága felé orientált, mert a πτωχεία ennek az antropológiai előfeltétele (Mt 6,33); kér, keres, zörget; a koldus útja szövetségi válaszpraxis: αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται (Mt 7,7–12); χρειαν ἔχει – szükségben van, amit maga Jézus nevez meg a szövetség célpontjaként az orvos-logionban (Mt 9,12); befogadja az evangéliumot, mert nincs ami blokkolja (πτωχοὶ εὐαγγελίζονται – Mt 11,5); kész elengedni, amit a gazdag ifjú nem tud (a teve és a tűfok ontológiája – Mt 19,21); végül Isten által kiválasztott (ἐξελέξατο: nem érdem, hanem pozíció alapján – Jak 2,5). A szövetség nem az ισχύοντες-hez (az erősekhez, önállatókhoz) szól, hanem azokhoz, akik χρειαν ἔχουσιν, és a πτωχεία τῷ πνεύματι ennek a szükségnek a legtisztább, legradikálisabb megnevezése.

A Mt 5,10 a 8. boldogmondásban az ἔνεκεν δικαιοσύνης prepozíciós szerkezettel zárja a keretet: az üldözés oka maga a szövetségi igazság. A boldogmondás a szövetségi hűség árát jelöli ki: aki betölti a δικαιοσύνη-t, azt üldözik, viszont övé a mennyek országa. Az ekkleziogén attraktor ezt morális mártírológiává alakítja. A szövetségi olvasat szerint az üldözés a szövetségi életvitel strukturális következménye, nem erény, hanem ismérv.

5.2. Mt 5,17 – πληρώω: beteljesítés, nem abrogáció

„Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy érvénytelenné tegyem a törvényt vagy a próféták tanítását. Nem azért jöttem, hogy érvénytelenné tegyem, hanem hogy betöltssem.” (Mt 5,17)

A vers szövetségi-jogi kontextusban olvasandó: a καταλύω (lerombol, érvénytelenít) és a πληρώω (betölt, teljessé tesz) szembeállítását nem teológiai, hanem jogi fogalmi mezőre utal. A καταλύω szerződésbontást, szövetségérvénytelenítést jelent. Jézus visszautasítja ezt a vádat. A πληρώω a szerződés eredeti tartalmának maradéktalan érvényesítését jelöli: nem új szerződés, hanem a meglévő szövetség belső normatartalmának elvszintű kibontása.

A vers egyediségét a νόμον és a πληρώω együttes jelenléte adja, és ez egyedülálló szókapcsolat az Újszövetségben. Máté ezzel szövetségi-jogi keretet teremt az egész Hegyi Beszédnek: a νόμος nem abrogálandó külső kódex, hanem betöltendő belső szövetségi norma. A betöltés (πληρώω) nem a νόμος felváltása, hanem annak mélyebb megvalósítása. Ami elkezdődött (πληρῶσαι πᾶσαν δι-καιοσύνην – Mt 3,15-ben), azt a Mt 5,17 normatív programmondatként rögzíti, és ez Jézus küldetésének tartalma.

Ez a logika az 5Móz 28 szövetségi mechanizmusát követi: aki betartja a parancsokat, arra áldás hull; aki nem tartja be, az átok alá kerül. Ez az ív a Mt 6,33-ban zárul le, ahol a szövetségi engedelmesség és az anyagi gondviselés kapcsolata axiomatikusan rögzül (részletesen ld. az 5.4. alcím alatt).

A νόμον ἢ τοὺς προφήτας – „a törvényt vagy a prófétákat” kettős tárgy ezzel szemben a 7,12 záróverse: ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται – „a törvény és a próféták”. Az ἢ → καὶ váltás a Hegyi Beszéd belső mozgását jelzi: a nyitópont a két tanúságtest külön-külön való megemlítésével indul, a zárópont pedig azok összefoglaló egységét mondja ki. Ez *inclusio propria*: a Hegyi Beszéd érvelése nemcsak keretesen zárul össze, hanem a Tóra és a prófétái könyvek kapcsolatát rendezi fokozatosan egységbe.

Az ekkleziogén attraktor a törvény „betöltésének” krisztológiai értelmében olvassa a Mt 5,17-et: Jézus beteljesíti, tehát érvényteleníti. Ez logikai ellentmondás, mert a beteljesítés nem érvénytelenítés, hanem érvényesítés. A szövetségi olvasat szerint Jézus a Sínai normarendszer belső tartalmát veszi magára (vö. Mt 3,15: πᾶσαν δικαιο-σύνην) és teszi teljessé, ez pedig rehabilitáció. Megmutatja, hogyan kell érteni.

5.3. Mt 5,20 — a Tóra-oldal külsőbverse

„Mert mondom nektek, ha igazságatok nem múlja felül az írástudókét és a farizeusokét, semmiképpen sem mentek be a mennyek országába.” (Mt 5,20)

Ez a vers a Hegyi Beszéd δικαιοσύνη-koncentrikus elrendezésének centruma, – amely topikversként nyitja a Tóra-oldalt (Mt 5,21–48). A εὐὸν μὴ περιοσεύση feltételes mód a szövetségi belépési feltételt fogalmazza meg: a mennyek országába való bejutás feltétele a δικαιοσύνη meghaladó mértéke. A πλεῖον (több, meghaladó) nem mennyiségi, hanem minőségi többletet jelöl: nem több parancsot kell teljesíteni, hanem a parancsok belső elvét kell betölteni.

Az írástudók és farizeusok δικαιοσύνη-je nem hiányzó, hanem *feliületi*: a parancs külső teljesítése annak belső szándéka nélkül. Jézus az antitézisekben (Mt 5,21–48) pontosan ezt bontja ki: a ἡκούσατε → ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν szerkezet nem törvénykritika, hanem a Tóra belső elvének feltárása, mert az ölés tilalma mögött a harag tilalma, a házasságtörés tilalma mögött a kívánság tilalma áll.³⁵ Ez az 5Móz 6,25 כָּל formulájának hermeneutikai kibontása: „minden parancs szerint” nemcsak a betűje, hanem a szövetségi szándéka szerint.

5.4. Mt 6,1.33 – a Próféták-oldal keretei: a jom kippuri argumentáció

„Vigyázzatok, hogy igazságotokat ne emberek előtt gyakoroljátok azért, hogy lássanak titeket.” (Mt 6,1)

„Hanem keressétek először az ő országát és igazságát, és mindezek ráadásul megadatnak nektek.” (Mt 6,33)

A Mt 6,1 a Próféták-oldal nyitóverseként a δικαιοσύνη *gyakorlásának* módját szabályozza, A ποιεῖν infinitívus aktív szövetségi cselekvést jelöl. A Tóra-oldalt (Mt 5,17–48) a νόμος öt antitézise szervezi; a Próféták-oldalt (Mt 6,1–18) a δικαιοσύνη három konkrét megnyilvánulása: az alamizsna (ἐλεημοσύνη), az imádság (προσευχή) és a böjt (νηστεία).

E triász nem véletlenszerű gyűjtés, hanem a korabeli zsidó vallási gondolkodás egyik legszilárdabb formulája. A יוֹמֵי תְּפִלָּה תְּשׁוּבָה תְּדָקָה jom kippuri ima három fogalma: תְּדָקָה – תְּפִלָּה – תְּשׁוּבָה, a megtérés – imádság – igazságos cselekvés pontosan megfelel a mátéi triásznak: νηστεία (böjt mint תְּשׁוּבָה) – προσευχή (תְּפִלָּה) – ἐλεημοσύνη (תְּדָקָה mint δικαιοσύνη). A formula mátéi kontextusa: „megtérés, imádság és igazságos cselekvés eltávolítja a súlyos ítéletet”. Ez az engesztelési nap szövetségi logikája, amelyet Máté a Próféták-oldal szerkezetébe épít be. A legközelebbi terminológiai párhuzam a Tóbiás 12,8, ahol ugyanez a három fogalom a δικαιοσύνη-vel együtt fordul elő, és megerősíti, hogy a mátéi fogalmi kapcsó-

³⁵ Az antitézisek szerkezetéhez ld. Davies, William. D. – Allison, Dale C.: *i. m. I.*, 505–509. Luz, Ulrich: *i. m. I.*, 276–281.

lódás nem elszigetelt újítás, hanem a korabeli zsidó vallási nyelvhasználatba illeszkedik.³⁶

Ahogy a Tóra-oldal a νόμος belső elvét, a parancsok mögötti szövetségi szándékot tárja fel (Mt 5,17–48), úgy a Próféták-oldal a prófétai tanítás szövetségi tartalmát bontja ki a három gyakorlat révén: nem rituális teljesítmény, hanem szövetségi életvitel. A jom kippuri gondolkodásmód szövetségi logikája szerint az engesztelés nem önmagában álló kultikus aktus, hanem a szövetségi rend helyreállítása: תשובה (visszatérés) + תפלה (megszólítás) + צדקה (szövetségi igazságosság) együtt alkotják a megtört szövetségi kapcsolat megújulásának útját.

A Mt 6,33 az axiomatikus ko-marker: az egyetlen olyan vers az egész Újszövetségben, ahol βασιλεία és δικαιοσύνη explicit együttes előfordulásban áll. A προτον (elsőször) ontológiai elsőbbséget jelöl: a szövetségi tér (βασιλεία) és a szövetségi megfelelésség (δικαιοσύνη) keresése megelőz minden anyagi gondot. Ez az 5Móz 28 áldáslogikájának lecsapódása: a szövetségi engedelmesség rendjébe illeszkedő ember gondviselésben részesül. A προστεθήσεται (ráadásul megadatik) a szövetségi áldás ígéje. A jom kippuri formula és az 5Móz 28 áldáslogikája ugyanazt mondja ki különböző nyelven: aki betölti a szövetségi kötelezettségeket, azt Isten betölti.

5.5. Mt 23,23 – a szövetségi kötelezettségtriász

„Jaj nektek, képmutató írástudók és farizeusok, mert tizedet adtok a mentából, a kaporból és a köményből, de elhagyjátok azt, ami a törvényben fontosabb: az ítéletet, az irgalmasságot és a hűséget.” (Mt 23,23)

A vers a szövetségi kötelezettségtriászt rögzíti: κρίσις – ἔλεος – πίστις, azaz ítélet, irgalmasság, hűség. Ez az egyetlen hely Máténál, ahol mindhárom fogalom explicit páros előfordulásban áll, és ahol a νόμος szövetségi tartalma mint τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου – „a törvény fontosabb dolgai” nyer értelmet.

A triász intertextuális háttere Mik 6,8: צִנֵּט – חֶסֶד – מִשְׁפָּט, az ítélet, a szeretet/irgalom és az alázatos járás. A görög πίστις itt a héber אֱמוּנָה-t fedi: szövetségi hűséget, megbízhatóságot jelöl, nem általános hitet. Ez a három fogalom a Sínai szövetség lényegét alkotja: a κρίσις a szövetségi jogrend, az ἔλεος a szövetségi irgalom (חֶסֶד), a πίστις a szövetségi hűség (אֱמוּנָה).³⁷

Az ekléziogén attraktor ezt az intést egyházi etikai parancsként olvassa. A szövetségi olvasat szerint Jézus a Sínai szövetség eredeti normatartalmát artikulálja:

³⁶ A צדקה–תפלה–תשובה triász a jom kippuri יוֹם תְּשׁוּבָה תְּקַח imában (מחזור) szerepel; a megtérés és jó cselekedetek mint az ítéletben közbenjáró „szószólók” rabbinikus háttéréhez. Ld. Moore, George F.: *Judaism in the First Centuries of the Christian Era: The Age of Tannaim*. Vol. II. Harvard University Press, Cambridge 1927, 371–389. A Tób 12,8 LXX-i terminológiai párhuzamához (προσευχή – νηστεία – ἐλεημοσύνη – δικαιοσύνη) ld. LXX Tob 12,8; vö. Ézs 58,6–9.

³⁷ A Mik 6,8 szövetségi triász mátéi lecsapódásához ld. France, R. T.: *i. m.* 328–329.

a tized teljesítése nem helyettesítheti a szövetségi lényegét: ταῦτα δὲ ἔδει ποιῆσαι κακῆϊνα μὴ ἀφιέναι („ezeket kellene cselekedni, és azokat sem elhagyni”). Ez nem a rítus elutasítása, hanem a szövetségi prioritás rendje.

6. Hermeneutikai korrekció: **הָקָה** versus ἐκκλησία

6.1. *Az attraktor feloldása*

Az előző fejezetek statisztikai, retorikai és szövegolvasati elemzései együttesen egyetlen irányba mutatnak: Máté evangéliumának szövetségi szemantikai hálójára nem egyháztani, hanem szövetségi-judaista logikát követ. Az eklézziogén attraktor az a hermeneutikai erő, amely az olvasót a szöveg ellenében egyháztani következtetések felé tolja, pontosan ott hat a legerősebben, ahol a szöveg a legvilágosabban szövetségi: a δικαιοσύνη-ben, a πληρώω-ban, a πίστις-ban és a βασιλεία τῶν οὐρανῶν-ban. Az attraktorszindróma diagnózisa nem teológiai program, hanem szövegközpontú megfigyelés: ezek a fogalmak nem egyháztani kategóriák a mátéi szövegben, hanem a Sínai szövetség normarendszerének terminusai.

A korrekció módszertanilag nem deduktív, nem egy előzetes teológiai téziséből következik, hanem abdukciós: a szöveg belső szerveződéséből, a statisztikailag igazolt koncentrációkból és a retorikai architektúra elemzéséből vonja le a legvalószínűbb magyarázatot. Ez az SZDJA falszifikálhatósági kritériumának megfelelő következtetés: a H_0 (az olvasat véletlenszerű) explicit statisztikai eljárással cáfolt, és a kvalitatív retorikai megfigyelés kvantitatív megerősítést kapott.

6.2. *Jézus mint szövetségi rabbi – a **הָקָה** közösségét szólítja meg*

A mátéi Jézus-portré szövetségi keretben a *rabbi* szerepét tölti be: tanít (διδάσκω) és magyaráz, a Tóra és a Próféta belső normatartalmát tárja fel. A **הָקָה**, amely Izrael összegyűlt közössége, az a fogalmi keret, amelybe a mátéi hallgatóság illeszkedik. A görög ἐκκλησία Máténál mindössze két verspozícióban, összesen háromszor fordul elő (Mt 16,18; 18,17; az utóbbiban kétszer), szemben a 28 fejezetben végigvonuló szövetségi terminológiával. A **הָקָה**-struktúra azonban nem két versben, hanem az egész evangéliumban jelen van: a Hegyi Beszéd a **הָקָה** összegyűlésének szövetségi tanítása, a csodatörténetek a szövetségi ráhagyatkozás (πίστις) demonstrációi, a parabolák a **הָקָה** szövetségi döntésének sürgető megszólításai.

A **הָקָה** és az ἐκκλησία fogalmi viszonya nem törés, hanem egyszerre kontinuitás és eltolódás. Emil Schürer szerint a **הָקָה** Isten népének teokratikus gyülekezete, amely a Tóra köré szerveződik.³⁸ A zsinagógai közösség, akár jeruzsálemi, akár diaszpórabeli formájában, ennek intézményi megvalósulása. A korai keresz-

³⁸ Schürer, Emil: *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ. (175 B. C.–A. D. 135)*. A new English version revised and edited by Geza Vermes, Ferguson Millar, Matthew Black. Vol. 2. T&T Clark, Edinburgh 1979, 464–478 (§28. *Life and the Law*).

tyén közösségek nem vetik el ezt a fogalmat, hanem átveszik és megőrzik: az ἐκκλησία a ἑκκλησία görög megfelelője, de immár nem a Tóra, hanem Krisztus személye köré szerveződik. Ezért a folytonosság és a szétválás egyidejűleg érvényes: a keret azonos (Isten összegyűjtött népe), a szervező elv módosul. Máté evangéliuma éppen ezen az átmeneti ponton áll: a ἑκκλησία szövetségi kerete még teljes érvénnyel működik, az ἐκκλησία fogalma pedig csak két versben jelenik meg, s ez a szöveg saját hermeneutikai helyzetének lenyomata.

Ez a megfigyelés nem a keresztyén közösség legitimitását kérdőjelezi meg, hanem a hermeneutikai sorrend helyreállítását célozza: Máté evangéliuma *elsődlegesen* szövetségi érvelés, amely a Sínai szövetség rehabilitációját hirdeti Izráelnek. Ebből *következnek* az egyháztani következtetések, nem pedig *megelőzik* ezt. Az attraktor éppen ezt a sorrendet fordítja meg: az egyháztani keretet viszi a szövegre, ahelyett, hogy a szöveg szövetségi keretéből olvasná ki az egyháztani következményeket.

6.3. A szövetségi korrekció tétje

A máté δικαιοσύνη szövetségi olvasata hermeneutikai következményekkel jár, amelyek túlmutatnak az exegézisen. Ha a fogalom nem etikai normát, hanem szövetségi megfelelőséget jelöl, és ha a πίστις nem személyes vallási hitet, hanem szövetségi ráhagyatkozást, illetve ha a βασιλεία τῶν οὐρανῶν nem egyháztani, hanem szövetségi tér, akkor Máté evangéliumának olvasója nem etikai útmutatót és nem egyháztani kézikönyvet tart a kezében, hanem egy *szövetségi érvelést*: annak bizonyítékát, hogy Jézus a Sínai szövetség belső normatartalmát töltötte be és tette teljessé, és ebbe a beteljesített szövetségi rendbe hívja be azokat, akik hallanak és megtérnek.

A Sínai szövetségozsolvasat tehát mint korrekció az ekléziológiai attraktorhoz nem a hagyomány elutasítása, hanem visszatérés ahhoz, amit maga a szöveg mond: πληρῶσαι πάντες δικαιοσύνην (Mt 3,15).

6.4. További kutatási irányok

Jelen tanulmány fő állítása az, hogy Máté evangéliumát első olvasati szintjén nem az egyház későbbi önértelmezése, hanem Izráel szövetségi története felől kell olvasnunk. Az ekléziogén attraktor éppen ezt a sorrendet fordítja meg, mivel a későbbi egyháztani következményt viszi vissza a szöveg kiindulópontjába, és így azt is ekléziológiai kategóriává alakítja, ami Máténál eredetileg szövetségi kategória. A szöveg belső szerveződése azonban más irányt mutat. A πληρῶσαι πάντες δικαιοσύνην – „betölteni minden igazságosságot” nem mellékes krisztológiai formula, hanem hermeneutikai kulcsmondat: Jézus a Sínai szövetség normatív rendjét veszi magára, és annak betöltött alakját tárja fel.

Ebből következik, hogy a δικαιοσύνη, „az igazságosság, a szövetségi megfelelés” Máténál nem általános erkölcsi eszmény, hanem a szövetségi élet rendje.

Ugyanez érvényes a πίστις, a „hit, hűséges ráhagyatkozás” és a βασιλεία τῶν οὐρανῶν, „a mennyek országa” fogalmára is. A πίστις nem pusztán belső meggyőződés, hanem válasz Isten szövetségi kezdeményezésére; a βασιλεία τῶν οὐρανῶν pedig nem későbbi egyházi intézmény, hanem az isteni uralom szövetségi tere. A prólógus a beteljesítés keretét adja, a Hegyi Beszéd a δικαιοσύνη tartalmát fejti ki, a csodatörténetek a πίστις működését mutatják meg, Izráel válasza pedig az elfogadás és elutasítás következményeit bontja ki.

Ez az olvasat nem tagadja az egyház teológiai jelentőségét, hanem pontosabb helyre teszi azt. Az ἐκκλησία, a „gyülekezet”, az „egyház” Máténál nem kiindulópont, hanem következmény. Előbb a ἡγή, „Izráel összegyűlt szövetségi közössége” áll a szöveg előterében: ehhez a közösséghez fordul Jézus mint szövetségi tanító, próféta, Messiás és beteljesítő Fiú. Az ἐκκλησία csak ezen a szövetségi folyamaton belül válik érthetővé, nem annak helyettesítéseként. A hermeneutikai sorrend tehát ez: Sínai szövetség, Izráel megszólítása, vezetői elutasítás, majd a szövetségi tanítás kiterjesztése a népekre.

E ponton válik világossá a pogányok felé való nyitás mátéi logikája is. A Mt 28,19–20 nem a Sínai szövetségi olvasat cáfolata, hanem annak következményes kitágítása: μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη – „tegyetek tanítvánnyá minden népet”, majd διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν – „tanítva őket megtartani mindazt, amit parancsoltam nektek”. A népek bevonása ezért nem normátlan befogadás, hanem tanításba állítás. A csatlakozó pogányokat ugyanahhoz az emberi és szövetségi rendhez kell elvezetni, amelyet Jézus a Hegyi Beszédben a δικαιοσύνη fogalmával megmutatott: az Atyához, az embertárshoz, az irgalomhoz, az igazsághoz és a hűséghez rendezett élethez.

Így Máté evangéliumának hermeneutikai súlypontja nem az, hogy Jézus új vallási intézményt alapít, hanem az, hogy betölti azt a szövetségi igazságosságot, amelyet Izráel története hordozott, és amely Jézusban válik taníthatóvá minden nép számára. Ami Izráelnek szövetségi rehabilitációként hangzott el, az a pogányok számára tanítványi normává lesz. Ezért a záró missziós parancs nem kilépés a szövetségi logikából, hanem a betöltött δικαιοσύνη, a „igazságosság”, a „szövetségi megfelelés” egyetemes pedagógiai kiterjesztése.

Felhasznált irodalom

- Babylonian Talmud*. Vol. 2. Translated into English with Notes, Glossary and Indices under the Editorship of Rabbi Dr. Isidor Epstein. Soncino Press, London 1935.
- Black, Matthew: *The Book of Enoch or I Enoch: A New English Edition with Commentary and Textual Notes*. SVTP 7. Brill, Leiden 1985.
- Blau Lajos: *Zsidók és a világkultúra*. Múlt és Jövő Kiadó, Budapest 1999.

- Bornkamm, Günther: Die Sturmstillung im Matthäusevangelium. In: *Wort und Dienst* 1 (1948), 49–54.
- Bultmann, Rudolf: *Die Geschichte der synoptischen Tradition*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1921.
- Csikszentmihályi Mihály: *A fejlődés útjai*. Nyitott Könyvműhely, Budapest 2007.
- Davies, William. D. – Allison, Dale C.: *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel According to Saint Matthew*. Vol. I. T&T Clark, Edinburgh 1988.
- Dibelius, Martin: *Die Formgeschichte des Evangeliums*. Mohr Siebeck, Tübingen 1919.
- France, R. T.: *The Gospel of Matthew*. NICNT. Eerdmans, Grand Rapids 2007.
- Goppelt, Leonhard: *Typos. The Typological Interpretation of the Old Testament in the New*. Trad. by Donald H. Madvig. Foreword by E. Earle Ellis. William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, MI 1982.
- Halmágyi József Attila: A tudományos útvesztők „humán attraktora”. In: Koncz István – Szova Ilona (szerk.): *PEME XXVI. Nemzetközi PhD-konferencia előadásai*. Profesz-szorok az Európai Magyarságért Egyesület, Budapest–Miskolc 2023, 36–50.
- Janis, Irving L.: Victims of Groupthink. *A Psychological Study of Foreign-Policy Decisions and Fiascoes*. Houghton Mifflin, Boston 1972.
- Jeremias, Joachim: *The Prayers of Jesus*. SCM Press, London 1967.
- Kuhn, Thomas S.: *Tudományos forradalmak szerkezete*. Ford. Bíró Déniel. Osiris könyvtár – Filozófia. Osiris Kiadó, Budapest 2002.
- Luz, Ulrich: *Matthew 1–7: A Commentary*. Trad. by J. E. Crouch. Fortress Press, Minneapolis 2007.
- McCarthy, Dennis J.: *Treaty and Covenant*. Pontifical Biblical Institute, Rome 1978.
- Mendenhall, George E.: Covenant Forms in Israelite Tradition. In: *Biblical Archaeologist* 17 (September 1954), 50–76.
- Moore, George F.: *Judaism in the First Centuries of the Christian Era: The Age of Tannaim*. Vol. II. Harvard University Press, Cambridge 1927.
- Przybylski, Benno: *Righteousness in Matthew and His World of Thought*. SNTSMS 41. Cambridge University Press, Cambridge 1980.
- Rad, Gerhard von: *Az Ószövetség teológiája I*. Ford. Görföl Tibor. Osiris Kiadó, Budapest 2000.
- Schmidt, Karl Ludwig: *Der Rahmen der Geschichte Jesu*. Trowitzsch & Sohn, Berlin 1919.
- Schürer, Emil: *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ*. Vol. 2. T&T Clark, Edinburgh 1979.
- Stuhlmacher, Peter: *Reconciliation, Law and Righteousness*. Fortress Press, Philadelphia 1986.
- Strecker, Georg: *Der Weg der Gerechtigkeit. Untersuchung zur Theologie des Matthäus*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1962.
- Vermes, Geza: *The Complete Dead Sea Scrolls in English*. Penguin Books, London 2004.
- Vermes, Geza: *The Religion of Jesus the Jew*. SCM Press, London 1993.

Wenham, Gordon J.: *Genesis 1–15*. Word Biblical Commentary 1. Word Books, Waco 1987.

Wrede, William: *Das Messiasgeheimnis in den Evangelien. Zugleich ein Beitrag zum Verständnis des Markusevangeliums*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1901.

Ziesler, J. A.: *The Meaning of Righteousness in Paul. A Linguistic and Theological Enquiry*. SNTSMS 20. Cambridge University Press, Cambridge 1972.

Zimmerli, Walther: *Ezékiel 2*. Hermeneia. Fortress Press, Philadelphia 1983.

* * *

Covenantal Hermeneutics in the Gospel of Matthew:

The Sinaitic Covenant Reading as a Corrective to the Ecclesiogenic Attractor

This study presents a structural and statistical analysis of the covenantal semantic network in the Gospel of Matthew, employing the eight analytical levels of Structural-Dynamic Semantic Analysis (SDSA). The starting point is the concept of the *ecclesiogenic attractor*: the hermeneutical force that consistently pushes Matthean scholarship toward ecclesiological presuppositions, thereby obscuring the text's original Jewish covenantal logic. Applying a binomial exact test to covenantally filtered occurrences, the study demonstrates that all statistically significant terms – πληρώω (5.78x), μετανοέω (15.29x), δικαιοσύνη (6.76x), πίστις (6.34x) – are exclusively covenantal-Judaistic in character and concentrate within defined rhetorical segments. Rhetorical-structural analysis identifies a double inclusio architecture, a custos function, and a three-level inclusio within the Israel's Response unit. Close readings confirm that Matthean δικαιοσύνη denotes covenantal conformity rather than ethical norm, and βασιλεία designates covenantal space rather than ecclesial institution. The corrective proposed restores the hermeneutical priority of מִתְקַן over ἐκκλησία: the Gospel of Matthew is primarily a Jewish covenantal argument, from which ecclesiological conclusions *follow* rather than *precede*.

Keywords: ecclesiogenic attractor, Structural-Dynamic Semantic Analysis (SDSA), covenantal hermeneutics, δικαιοσύνη, Gospel of Matthew, binomial exact test, מִתְקַן.